

**2 AYLIK
DERGİ**

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

YIL : 9 CİLT : 9 SAYI : 53 TEMMUZ - AĞUSTOS 2026

14 Nisan 1925 618 sayılı Limanlar Kanunu : Bu kanun ile deniz limanlarının bakım ve idaresi devletin kontrolüne geçmiştir. Hükümet'e, limanlardaki yükleme, boşaltma kömür ve su dağıtım işlerini yönetmek için, yerli anonim şirketler kurmak yetkisi verilmiştir.

19 Nisan 1926 gün ve 815 Sayılı, 1 Temmuz 1926 günü yürürlüğe giren Yasayla, (Kabota Kanunu) Türk karasularında (limanlarımız arası) yük ve yolcu taşıma hakkı, yabancılardan alınarak Türk yurttaşlarına ve Türk Bayraklı gemilere verilerek millileştirilmiştir. Yasayla aynı zamanda Türk Karasuları içinde balıkçılık, süngercilik vb. işleri yapmak, bu işlerde işçi olarak çalışmak kaptanlık, çarkçılık, tayfalık gibi işlerde çalışmak için <türk yurttaşı olma koşulu, getirildi.

9 Temmuz 1932 gün ve 2068 Sayılı Yasayla (Türkiye skele ve Limanları Arasında Posta Seferleri Hizmetlerinin Devlet İdaresine alınmasına Dair Kanun) Limanlar ve iskeleler arasında düzenli posta seferleri devletin tekeline geçti. Bu düzenleme 1933 te çıkartılan bir yasayla yumuşatıldı.

27 Aralık 1937 tarih ve 3295 sayılı Yasayla Deniz Bank Kuruldu. Bu girişimden olumlu sonuç alınamayınca 7.6.1939 tarih ve 3633 Satılı Kanunla Devlet Deniz Yolları Umum Müdürlüğü'yle, Devlet Limanları Umum Müdürlüğü kuruldu.

10.6.1936 tarih ve 3025 Sayılı Van gölü İşletmesi Kanunu. Bu yasayla Van Gölündeki tüm taşımacılık etkinlikleri devlet tekeline alınarak, TBMM ce kurulan "Van Gölü İşletme İdaresi"nce yürütölmeye başlandı.

1913 yılında İtalyanlara verilen, Haliçte gemi işletmeciliği imtiyazı, 23 Kasım 1935 günü kaldırıldı. İtalyanların gemileri devletleştirildi. 16 Temmuz 1941 günü Devlet Deniz yolları ve limanları Umum Müdürlüğü'ne verildi.

BUGÜN LİMANLARIMIZIN İŞLETME HAKKI YABANCILARIN ELİNDE

YTDD

İÇİNDEKİLER

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ CİLT: 9 YIL : 9 SAYI :53 TEMMUZ – AĞUSTOS 2026

YAZAR	YAZI BAŞLIĞI	SAYFA NO:
SENCER KARACALIOĞLU	ŞURADAN BURADAN	01-02
Prof. Dr. ÖMER DEMİRCAN	‘Türk Dil Kurumu’na karşı bir türkolog (1932-1982: Türkoloji, Dil Devrimi, Türk Dil Kurumu)	03-09
MUSTAFA OKAN BABA	YUNAN ASKERLERİNİN KAÇARKEN YAPTIKLARI TAHRİBAT	
	VE OLAYLAR	10-13
Prof.Dr. SÜREYYA ÜLKER	ETKİR (INFLUENTIATOR)	14-29
ERAY CANBERK	BİR OKUR MEKTUBU	30-34
FERHAT ÖZEN	GÜNEŞİ İÇE YABAN ERİĞİ AĞACININ ANILARI” (*)	
NLERİN TÜRKÜSÜNÜ SÖYLE,	35	
FÜGEN KIVILCIMER	Oğuz Atay’ın dünyası ve Tutunamayanlar	36-40
HASAN AKARSU	“AYLARDAN KASIM GÜNLERDEN PERŞEMBE” AYŞE KULİN	41
	“ATATÜRK’ÜN KIZI”NDAN ANLATILAR “ DÖNDÜ AÇIKGÖZ	42
	YABAN ERİĞİ AĞACININ ANILARI” RAMAZAN TEKNİKEL	43
	TUĞÇE İSİYEL’İN “PARÇALI BULUTLU” DENEMELERİ (*)	44
HİKMET KURTER	FUAR ÇAĞI	45-48
ARKA KAPAK		

ŞURADAN BURADAN

SENCER KARACALIOĞLU

“Herkes biliyor, zarların hileli olduğunu

herkes biliyor, geminin su aldığını

herkes biliyor, kaptanın yalan söylediğini”

Leonard Cohen’in şarkısından alınan dizeler.

“ İstanbul Barosu’nun Aralık 1999’da kendi üyelerine uyguladığı bir sormacada(ankette) avukatların ancak yüzde 41,1’i yargıya güvenmektedir.

TESEV’in (Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı) 2001 yılı Şubat ayında açıkladığı bir alan araştırmasının sonuçlarına göre ‘ mahkeme/hukuk sistemi’ güven skalasında sayılan ondört siyasal sosyal ve ekonomik kurum arasında sormacaya katılanların yüzde 42 ‘sinin güvendiği belirlenmiştir. Yetkin Report’un 2024 yılı sonunda derlediği çalışmaya göre bazı Algı araştırmaları yargıya güven oranının yüzde 20 ye dek gerilediğini gösteriyor.

Panorama Araştırmaya göre (Mayıs 2025 bakımından) halkın yargıya güveni yüzde 27 dolayında.

Türkiye, OECD’ye üye 38 ülke arasında 36.sırada yer alıyor.”

“Adalet mülkün(devletin) temelidir sözü doğruysa, ki doğrudur, yukarıdaki veriler ve özellikle Silivri’de yaşananlar göz önünde tutulduğunda Devletin temeli çatırdamaktadır diyebilir miyiz?

Anayasa Mahkemesinin kararlarına istenirse uyuluyor, istenmezse uyulmuyor. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi’nin hak ihlalleri kararlarına uyulmuyor. Özellikle Silivri duruşmalarında savunma hakkının kısıtlandığı gazete ve TV haberlerinde duyuruluyor. Oysa savunma hakkı Anayasa ve yasalar uyarınca kısıtlanamaz. Duruşmalar gereksiz yere uzatılıyor. Örneğin, Çorlu tren kazası davası 8 yıldır sonuçlanmadı. Geç gelen adalet, adalet değildir. Tutuklamadan yargılanabilecek insanlar, cezalandırılırlırcasına

(2)

tutuklanıyor, bu insanlar bir süre sonra aklansalar da, aileleriyle birlikte cezalandırılmış oluyor. Türkiye Cumhuriyeti yurttaşları bu tür hukuk dışı uygulamalarla sindirilmek isteniyorsa bu yol, yol değil.

Adalet Bakanı değişikliği sonrası ilginç bir gelişme de suçu işleyeni bilinmeyen yada gizli kalmış suçlarla ilgili, bu dosyaların yeniden açılması kararı sonrası bu dosyaların bir takımının suçlusunun bulunduğu açıklanması. Zamanında bu suçu kovuşturanlar demek ki işlerinde ya yeterli değiller, ya da gerektiği gibi araştırma yapmamışlar. Bu, kolluk güçlerinin konuyla ilgili bölümlerinde en azından bir zafiyetin olduğunu göstermektedir.

Türkiye’de ciddi bir yargı ve adalet sorunu varken, Anayasa uygulamaları sorunluyken, Yürürlükteki anayasa tam anlamıyla uygulanmazken Milletvekili en çok olan partinin Adalet ve Kalkınma Partisiyle MHP’nin Anayasa değişikliği isteyebilmesi gerçekten ilginç. Üstelik bunu varolan Cumhurbaşkanının görev süresini uzatma dışında yeni açılım, saçılımı gerçekleştirmenin ön koşulu yaparak istenmesi de ayrı bir sorun. Bunun nedeni DEM Partinin oylarına gereksinim duymaları.

Açılım saçılım politikası Türkiye’nin laik, demokratik, tek merkezli (üniter) yapısının değiştirilip, ABD Büyükelçisi Tom Barrack’ın Antalya Diplomasi Forumunda dillendirdiği: “Ortadoğu’da ayakta kalabilen tek hükümetlerin ‘güçlü liderlik rejimleri’ ve monarşiler olduğu. Ortadoğu ülkelerinin sadece güce saygı duyduğu “ saptaması doğrultusunda yapılacak bir rejim değişikliğinin hukuksal adımlarından birisini daha atmaktır. Bunu da yaparlar mı dersiniz yaptıkları yapacaklarının güvencesidir! Diyeceksiniz ki Avrupa Birliği kapısında beklemekten bıkmayan Türkiye Cumhuriyeti ne zamandan beri Ortadoğu ülkesi oldu. Buna 2007 den bu yana adım adım diyebiliriz.

‘Türk Dil Kurumu’na karşı bir türkolog

(1932-1982: *Türkoloji, Dil Devrimi, Türk Dil Kurumu*)

Ömer Demircan, Yeniden Türk Dili Dergisi.

Temmuz-Ağustos 2026, Yazılış: 5 Haziran 2026

A. Türk Dil Kurumu:1950-1982 Dönemi

1928’den başlanarak **Türk Dili** üzerine “yalnızca Türkçe sözcükleri doğru yazan” bir ABC:” Yeni Türk Harfleri” ile yayınlanan neredeyse bütün metinleri *İzmir, İstanbul-Beyazıt, İÜ Milli Kütüphaneleri* ile öteki kitaplıklardan yararlanarak okuduğum için, belleğime 1977’den beri şöyle bir soru düştü: “**TDE bölümü öğretim üyeleri en başta Türkçe’nin yapısını inceleyip ‘doğru’ betimlemeler üretmek yerine, niçin ilkin,görmedikleri, bilmedikleri, Ortaasya Türk bölgelerinde konuşulan Türk dilleri ile ilgili metin yazarlar?**” Ayrımında olunmayan Orientalist neden: “**Türkçe incelenmesin, Anadolu-da İngilizce öncelensin!**” Üstelik, onlardan bir bölümü yabancı metinlerden aktarılan doğruluğu kuş-kulu bilgilere dayalı çevirisel, yetersiz,derleme yazıdır.

Yaratılan ikinci engel, orta ve yükseköğrenime giriş, özel okullara öğrenci seçme sınavlarından Türkçe betimleme yanlışları: “**öğretmen öyle anlıyor**”, “**sınavlarda o ayrımlar üzerine soru sorulduğu için öğrenciler (yanlış yinelemede) başarısız olur**” kaygısıyla düzeltilemiyor! Gerçek denetçiler MEB-TTD’ndeki görevli ABD’li uzmanlar. O Anglo-ABD tuzağı bugün de sürüyor. Uydurma betimlemeler kitaplara, öğretime “doğru” diye giriliyor. Bu durumda “giriş” sınavları Türkçe doğru betimlemeyi engelleme aracına dönüşüyor. O yüzden bir dergi, yazılarını yayınlamaz oldu!

1950’de ödenekleri kestirilerek önlenmesi beklenen çalışmalar engellenemeyince, **TDK** ile **TTK** 1982 sonunda kapattırıldı.¹ Henüz Türkçe’nin doğru betimlenmediği bir aşamada, gidilemeyen bir ülkede konuşulan, bilinmeyen bir lehçe ya da Türk dili üzerine doğru inceleme yapılabilir mi! Tek neden, Türkleri Anadolu Türkçesini incelemekten uzak tutmak olsa gerek. Nitekim Türkçe dilbilgileri, bugüne değin, Arapça, 1851’de Fransızca’dan çeviri, yanlış anlaşılan, yakıştırma kurallarla, Fransızca, İngilizce dil terimleriyle yazılan, Osmanlıca ilk *mektep-dilbilgisi* düzeyinde kalmış görünüyor.²

İstanbul Üniversitesi 1933’te yeniden yapılanırken, Fen Bilimleri çağdaşlaşır, Sosyal Bilimler ise, **Hitler** baskısıyla Avrupa’dan ayrılıp Türkiye’ye sığınan Orientalist öğretim üyeleri etkisine girer. En başarılı oldukları öğretim alanı **Türk Dili ve Edebiyatı** alanıdır. Seçeneksiz bir dönemdebilinçli bir dışgüdümdür bu. O dönemde öğretim Anglo-ABD güdümlü, Osmanlıca ağırlıklı metin çözümlemelerine dayanır. O öğretim 1970’lere değin liselerde *Türk Dili ve Edebiyatı* öğretimine de çevirisel, *Türk Dil Devrimini*, *Türkçe yazımı* dışlayıcı biçimde yansıtılır. O dönem gazete, dergi, öteki yayın türleri okunup görülebilir! TDE araştırmaları: i. *Asya Türk dillerine yönlendirilir*, ii. *Ortaasya “Orhun yazıtları” üzerinde çalışılır*, iii. *Osmanlı metinleri okunur*, iii. *derlemesözlük yazılır*.

Öğrenilen dilbilgisi Batı Türkoloji izlencelerinden yayınlarından çevirisel bir aktarımdır. Türkçe dilbilgisi de Fransızca’dan aktarılan ayrımlarla 1850’de yazılmaya başlanan Osmanlıca dilbilgisine dayanır. Sürekliliği korunarak uydurma genişletmelerle anlatılır. İlgili bölümlerde Türkçe olmayan ayrımlar, aykırı betimlemeler, ezberi yineleyen değişmez terimlerle sürer-gider. O yıllarda “*yabancıdil bilen her kimse, Türkçenin dilbilgisini de bilir*” yorumu yapıldı.

O yüzden Türkçe dilbilgileri yazar-metinlerinden örneklemeli sözlüksel deyim deyiş anlamları, dizimsel eklerin Batı dillerine göre çevirisel, “çekim”sel eşlemeli açıklamaları olarak metinlere girmiş. Kurallamalar Türkçe veri-tabanlarına dayalı incelemeler, tanıklıklar içermez. Uydurma ayrımlar, kurallarla öğretmek yerine yanıltarak ezberletir. Türkçe yapılanma Batı dillerinin tersi olduğu için hiçbir kural “doğru” betimlenmemiş. Yanlış Türkçe kurallar ezberletilip öğrenciye tehditle dayatılıyor.

B. ‘Türk Dil Kurumu’na karşı güdümlü eleştirenlerden:

1. Talât Tekin’in DP dönemi, 1955-65 arası eleştirileri.

1928’den başlayarak Türkçenin bütün *eğitim, yazın, sanat* alanlarında herkese istediği alanda yeteneklerini deneme, seçerek geliştirme olanağının yaratıldığı bir dönemde, *Talat Tekin’in* çok sayıda alanda kendi yeteneklerini denediği belirtilir. Sonunda, yükseköğrenim gördüğü **Türk Dili ve Edebiyatı** alanında eğitim-öğretim görevini seçer.³ **T. Tekin**, Batılı Osmanlıca izlenceli Orientalist (1312-) denetimli bir **Türk Dili ve Edebiyatı** eğitimi alarak bölümü 1951’de bitirir; 1951’de ortaöğretim-lise

öğretmeni olur. T.Tekin, 1957-61 arası **Türk Dil Kurumu** “*Dilbilgisi Kolu*”nda uzman göreviyle çalışır. 27 Mayıs 1960 darbesiyle Menderes’in yönetimine son verilmesinden henüz bir ay geçmişken “*Ulus*” ve öteki gazetelerde Türk Dil Kurumunu eleştiren yazılar yayınlanmaya başlar. O yazılarda “**Türk Dil Kurumu**” ile “**Türk Tarih Kurumu**”nu “*akademi*”ye dönüştürülmesi istenir.

27 Mayıs darbesinden bir ay sonra: TDK uzmanı T Tekin, gazetelerde şöyle yorumlar içeren yazılar yayınlar.⁴ Türk Dil Kurumu (1957-1961) dönemi uzmanıolan **Talât TEKİN**’ingazetelere yazdığı eleştiri yazılarında (1960-) ileri sürdüğü görüş: “*Atatürk, Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumlarını bir akademi çatısı altında birleştirmeyi düşünmüş, ancak onu gerçekleştiremeden aramızdan ayrılmıştır. Bize düşen görev, yarım kalan o uygulamayı gerçekleştirmektir.*” O tartışmalara katılan **Talât Tekin**’in bir süre sonra TDK görevine son verilir. Yazdığı yazılardan dördünün konuları şöyle.

(i) –T. Tekin: “**Atatürk Akademi İstiyordu**” (*Ulus* gazetesi, 2 Eylül 1960) yazısında, Ecevit’in “**Atatürk Türk Dil Kurumu ile Türk Tarih Kurumu’nu bir akademi kurarak birleştirmeyi düşünseydi, hayatta iken o uygulamayı gerçekleştirirdi. Vasiyetinde onlara çalışmalarını sürdürmeye yetecek düzeyde ayrı ayrı gelir bırakmazdı. Birleştirilip MEB’na bağlansaydı kurumlar kapatılırdı**” görüşüne karşı, Falih R. Atay (1894-1971), Afet İnan (1908-1984), Ruşen Eşref Ünaydın (1892-1959) anılarında verdikleri bilgilere dayalı yorum üreten Tekin: “**Ecevit yorumunun gerçeklere aykırı olduğu**”nu ileri sürer. Tanıkların yorumu, (1932-1938) arası ulusal, evrensel bağlama dayansa da, aradan geçen 22 yılda bir II. Dünya savaşı yaşanmış, evrensel güç dengesi değişmiş, Türkiye, NATO aracılığıyla Anglo-ABD denetimi altına alınmış. Öyle bir yapılanmada “*akademi*” kurulup başarıya ulaşması savunulabilir, tutarlı dayanaklardan yoksundur.

(ii) T. Tekin: “**Yanlış Türkçe Kılavuzu**” (*Dünya* gazetesi, 29 Temmuz 1960) ile, (iii) “**Bir Savunma ve Cevabı**” (*Dünya*, gazetesi, 17 Ağustos 1960) yazıları Mehmet Ali Ağakay’ın hazırlayıp TDK’nun yayınladığı: “**Sade Türkçe Kılavuzu**” adlı kitap üzerinedir. Kılavuzda yabancı “*âb-ı hayat, âmâ, akıl*” gibi sözlüksel birimlere “*bengisu, gözsüz, us*” gibi anlam eşitliği taşıdığı düşünülen öz-Türkçe karşılıklar verilir. Tekin, “**TDK’nın Türkçenin sadeleştirme üzerine belli ve değişmez bir görüşü yoktur, ... belli prensipler ortaya koymalı, tutumunu bu prensiplere göre tayin etmelidir**” yargısıyla yazısını bitirir. Ancak, açıklamalarda Tekin’in belirttiği görüşler de tutarlı ve yeterli sayılmaz. Bir yerde de “*dil ilmi diye bir ilim varmış, kimin umurunda ...*” der. “**Sade Türkçe Kılavuzu** değil, **Yanlış Türkçe Kılavuzu** denmeliydi”, sonucuna varır. Oysa, o eleştiriler TDK’na sunulmalı, yayın öncesi göreve uyan denetim yapılıp eleştiri, öneri Kurum-İç kalmalıydı. Anlatım dili de “*Türk Dil Kurumu*” uzmanlığı ile bağdaşmıyor.

(iv) T. Tekin: “**İlim Denen Umacı: Dil Kurultayı ve Yankıları**” (*Yenigün, Hak, Hürriyet, Millet Yolunda* gazeteleri 28.7.1960). Toplanan son dil kurultayında belirtildiğine göre, kimi yazarlar TDK adına: “*dil bilginleri*’ni, TDK’nu **soğukkanlı bir akademi haline sokmağa çalışmakla suçluyor**”denmiş. TDK tüzüğü belliymiş. Öyle bir girişimden korkanlar Atatürk’ü kendilerine kalkan yapıyorlarmış.

TDK eleştirilerini Tekin: “*ABD’de öğrenim bursu almak için*” yapmış olabilir. Çünkü 1950-1960 arası tartışmalar TDK’nun kapatılmasının daha o yıllarda düşünüldüğünü gösteriyor. **Fazıl Hüsnü Dağlarca**, yazılarında o düşünceden söz etmiş, ayrıca buluşmalarında **Türk Dili Dergisi**’ni yayınlayan **Ahmet Miskioğlu**’na da anlatmış; kendisinden dinledim. Dağlarca’nın belki de 1954 yılında *Türk Dil Kurumu* üyesi seçilmesi ve yönetim kurulunda görev alması o nedenle olmuştur.

Tekin 1961 yılında ABD’ne gider. Büyük olasılıkla, 1937-1958 arası İÜ EF TDE’de çalışırken hocası olup ondan sonra profesör olarak USA California Berkeley Üniversitesinde görev alan **A. Tietze** ile ilişki kurmuştur. Tekin orada doktora çalışmalarına başlar. Tez konusu olarak “**Orhon Yazıtları**” seçilir. 1965-1972 arasında California ve Indiana üniversitelerinde *Türk Dili ve Edebiyatı* dersleri verir. Doktora tezi: “**A Grammar of Orkhon Turkic**” (1968) olarak yayınlanır. 1972’de Türkiye’ye dönerek Hacettepe Üniversitesinde görev alır; 1994’te emekli olur.

2. Tekin’in ikinci, (1971-82)döneminde bir başka eleştirisi.

Talât Tekin’in ikinci dönem TDK eleştirileri 12 Mart darbe dönemi ardından başlasa gerek. Meğer Anglo-ABD **1980 12 Eylül darbesi** ardından *Türk Dil Kurumu*’nu kesin kapatırma kararı almış. Ön hazırlık olarak TDK’na karşı “*toplumsal bakışın yeniden olumsuzlanması*” düşünülerek, Türk Dil Kurumu çalışmalarını, olmayan yanlışlara dayalı bile olsa, eleştiren yazılar yazılması istenmiş. Darbeden sonra TDK’nda görev almayı düşünen kimseler **Talât Tekin**’e: “*yazacağı eleştiri yazıları karşılığında kitaplarını yayınlama sözü*” vermişler. Onun üzerine, T. Tekin’in, TDK’nu eleştiren son dönem yazılarından birisi: “**Bir TDK yayını üzerine**”⁵ başlıklıdır.

O yazıda, bir TDK üyesi olarak benim: “**Türkiye Türkçesinde Kök-Ek Bileşmeleri**” (TDK, y. 1977) adlı ilk kitabım konu seçilmiş. Benim için: “**Daha Türkçe söz başında /m/ foneminin bulunmadığını bile bilmeyen**”, denmiş.¹ Oysa: “**Türkçe söz başında /m/ fonemi bulunmaz**” sözü: “Okunan, Arap ünsüz ABC’si ile yazılan Osmanlıca bir metinde bir sözcük başında /m/ harfi varsa, o sözcük **Türkçe** değil, ya **Arapça**, ya **Farsça**’dır,” anlamını taşır.⁶Dilsel bir yorum değil, Arap-harfleriyle yazılmış “Osmanlıca metin okuma” üzerinedir.

O uyarı, TDE öğrencilerinin, Arapça ünsüz ABC’si ile yazılmış Osmanlıca metinleri *doğru okuma-yazma* sorunlarından kaynaklanır.⁷ Yargı doğru olmadığı için, o yıllarda önemsemedim. Sonraki yıllarda T. Tekin ile yüzyüze ikili konuşmadık. ‘**Ulusal Türk Dilbilimi**’ toplantıları başlayınca (1988-), düzenlenen yıllık Dilbilim Kurultaylarından (“**Devriklik Devşirme mi ?**”, bildiriisini sunduğum V. Dilbilim Sempozyumunda, Dokuz Eylül Ü: 16-18 Mayıs 1991) tarihinde karşılaştık.⁸

Tekin (1979) yazısını okuyan, özellikle alandan görevliler neredeyse 2005’e değin bana demedik söz, etmedik küfür bırakmadılar. En son, dergisine ücretsiz elliden çok yazı yazdığım A. Miskioğlu bile: bir *toplu-yemeksirasında*, durup dururken, kendisine bir söz söylenmemişken, birdenbire coşarakaya kalkıp sol eliyle havayı dürterek bana, ağzına ne geldiyse uzun süre haykırdı. Son sözü: “**Türko-logları eleştiriyorsun! ... Talât Tekin senin paçavranı çıkardı**” olmuştu.

2009’da “**Türkçe’ye Türkçeden bakarak**”başladığım: “**Türkçe birimlemeden sözlüğe**” incelemele-rim şimdilik sona gelirken, Tekin’in “**Orhun Yazıtları**” incelemesi “**A Grammar of Orkhon Turkic**” (1965 Clif. Ü. Los Angeles doktora tezi), kendi abarttığı ölçüde bir araştırmaya, yeterliğe dayanmayıp, bir derleme olduğu, okunan yazıt metinlerinin de pek tutarlı incelenmediği, oldukça açık bir biçimde kendini gösterdi.⁹ İster istemez, Tekin’in “**Türkçe söz başında M-foneminin bulunmadığı**” savına yeni-den takıldım. 1979’da söylediği o yalan sözü artık değerlendirmem gerektiğini düşündüm.¹⁰

Yazdığı doktora tezi (1968) ile onun *evrilerek çevrildiği* belirtilen (2000) “**Orhon Türkçesi Grameri**” çevirisine yeniden baktım. Bir de ne göreyim! O metinlerde: “**/m/ sesinin /sesbiriminin / harfinin gerek Türkçe gerekse alıntı sözcüklerde her sesel konumda (hece-başında, hece-sonunda) yer aldığı**” belirtilmiyor mu! Peki, öyle bir yalan neden üretilir! Demek ki Tekin, ya o Osmanlıca “*metin-okuma uyarısı*”nın ne anlama geldiğini 1979’a değin anlayamamış, ya bilerek yalan üretmiş, ya da o bilgiyi, (tıpkı, kitabında “*devrik tümce*” uyarıma bağlı *ekleme* gibi) benim yazılarım ardından eklemiş!

3. “/m/ sesbirimi” üzerine Tekin’in doktora tezindeki bilgiler.

Türkçe /m/ sesinin “*dizim-konumsal*” bağlamı üzerine **Tekin**, (1968): “**A Grammar of Orkhon Turkic**” (1965 Clifornia Ü., Los Angeles doktora tezi) ile, onun sonradan (*genişletildiği belirtilen*) Türkçesi “**Orhon Türkçesi Grameri**” (Ankara, 2000; s. 66, bl. No: 104) içinde:

“**/m/” ünsüzü söz başında¹¹ hem öz hem de alıntı sözcüklerde, gerek sözcük başındagerek sözcük ortasında, gerekse sözcük sonundabulunur**” demiş!
Hani bulunmuyordu!?

Tekin 1965’te Orhon Türkçesinde “**sözcük başında /m/ sesbirimi vardır**” diyor, 1979 dergi yazısında ise, bana: “**Türkçe söz başında /m/ fonemi bulunmadığını bilmeyen**” diyor! Doğrusu, benim /m/ sesbiriminden sözeden yazıları okuyup sonradan gerek tez, gerekse çevirisi içinde düzeltme yapmış olabilir. Ancak, her iki durumda da üretilen yalanın aklanması olanaksız.

i. Üstelik, o açıklamada: “***söz başında**” denemez.¹² Konumlama açısından sesel dağılım birimi “**hece**”dir. “**Hece**” konumlarına göre (*hecebaşı, heceortası, hecesonu*) denerek açıklama yapılabilirdi. “**Türkçeköklertek kapalı-heceli**” olduğu için, en doğru konum ancak, “**kök-başında**” diye belirtilebilir. Demek ki, Türkçe kök-tabanlarının Çince gibi tek-hece olduğu bilinmeden yazıtlara bakılmış.

ii. Çünkü, o inceleme bağlamında: Türkçe *ses-birimsel konum* ancak tek-heceli “**kök**”e, kök-taban’a göre açıklanabilirdi.¹³

¹ İngiltere-Reading Üniversitesi Dilbilim Bölümü başkanı, Swahili’de çalışmış orientalist F.R.Palmer: “*Diploma Course in English Language and Linguistics*” öğrencisi olarak benim çalışmalarımı ilgili, 1966-1967 öğretim yılı sonunda **hiç-ilgisi-olmayan bir yalan bir rapor** yazarak ikinci-yıl bursumun geri alınması girişiminde bulunmuştu. Olayı “Prof Dr.Hans Marchand da biliyor. Özürlü davranışlarını Avrupa Konseyi’ne yazarak bursumu zorla ellerinden kurtarabilmişim.

iii. Sonuç olarak T. Tekin, 1965 bağlamına göre 1979'da Osmanlıca okuma kuralından esinlenerek ya bilmeden, ya da eksik bilgi ile **bilerek o yalanı üretmiş**.

5. Türkçe kökbaşında /m-/ sesbirimi bulunur mu?

İÜ EF TDE'nda Osmanlıca doğru okumaya yardımcı olmak için söylenen, AÜ DTCF TDE'nda da yinelenen uyarı: “*Arap harfleriyle yazılmış Osmanlıca bir metinde *söz/sözcük başında M-fonemi varsa, o sözcük Türkçe değil, ya Arapça, ya Farsça, ya da başka bir yabancıdilden alınmış demektir*” açıklamasını “*doğru*” anlamamış olarak 1965 yılına girilmiş? O sözün Türkçe ile uzaktan yakından dilsel bir ilişkisi bulunmaz. Doğru ilişki aşağıda 6. bölümde verilen ayırım ve örneklerden izlenebilir.

Türkçe az sayıda tek-heceli: *yansıma kök*, *yansıma tabandan Türkçe ekle türemiş ilk anlamlı sözcükler*, “**m-li ikileme**”de ikinci öğeler (“*yalan malan*” gibi), *anlamı alıntı biçimi Türkçe söyleyişe uydurulmuş sözcükler*, sözcük-başı /m/ varlığını sesbilimsel olarak kanıtlayabilecek sayılardadır.

Tek-heceli yansıma kök tabanlardan 925'i tek-heceli, anlamlı; 790 dolayında yansıma sesel-hece üstü anlamı belirsizleşmiş; türetme ekiyle: *süp-ür*, *fış-kır*, *püs-kür*, *şaldır*, *ban-gır*, *ök-sür*, *hap-şır*, *çab-uk*, ... gibi ilk anlam koşulu olup iki-heceli görünüyorsa da, kök-tabanı tek-hecedir. Tekin (2000) metninde öyle bir açıklama yok.

6. “Türkçe sözcük/kök başında /m/ sesbirimi/*fonemi bulunur.

Tekin, yazısında geçen “**Söz başında /m/ fonemi bulunmadığı**” yargısı “sesbilimsel” bir anlatım değil. Türkçe yapılanmaya göre “*sözcük başında*” denmesi de açık sayılmaz. Çünkü, birinci kök-heceler 30 sesbirim, ikinci heceden başlayan soneklemede ekler 15 sesbirimle birimlenir. Sesbilimsel doğru ayırım “**kök başında**” olmalıdır. Ötesi yazı-dili Osmanlıca’yı “**okuma**” ile ilgilidir.

a. Türkçe kökler beşduyusal, ses organları ile etkileşim ilişkili **yansıma** ayırımlar ile biçimlenmiş. /m-/ sesbirimi ile başlayan yansıma kök-tabanları: *mır*, *mız*, *muş*, *mık*, ... ile onlardan üretilen türevler: **MIR**-ıltı, *mırıl*, *mırıl*, *mırmır*, *mırın*, *kırın*; *mız-ık-*, *mızla-*, *mızımız*; *muşıl*, *muşıl*, *mık*, *mık*, *hık*, *mık*, *mıy-mıy*, *mıymıntı*, *maç*, *muç*, *melin*, *melin*, *mel-mel*, ... örnekleri /m-/ sesbiriminin kök başında bulunduğunu gösterir, bilimsel kanıt olarak göstermeye yeter.

b. Türkçe tek-tabanlı öztürkçe ya da alıntı sözcüklerin hepsi /m-/’li “ikilemede “ikileyici-öge” başı ünsüzü /m-/ ile değiştirerek tabana: “tür” değiştirmeksizin, “... benzeri” anlamı katıp niteleyici birim üreten “**M-’li ikileme**” işlemine girer: “*gel*, *mel*, *yalan*, *malan*, *küflü*, *müflü*, *geç*, *meç*, *acı*, *macı*, *terli*, *merli*, ...”. Öyle, onbinlerle sözlüksel birim oluşur.

c. **Türkçe Sözlük**” (TDK, 2011) içinde 4.350 dolayında bir bölümü Türkçe, çoğunluğu alıntı, /m/ ile başlayan sözcük bulunuyor. **Tekin**’in yargısı doğru olsaydı, o yabancı sözcükler Türkçeye ya hiç giremez, ya da başka bir ünsüzle girerlerdi. Tek heceli kökler (TDK 2011), Türkçe Sözlük’ten:

Arapça: *mal*, *men*, *mil*, *muz*, *mülk*, **Farsça:** *mat*, *mert*, *mest*, *mey*, *mih*, *mum*, **Fransızca:** *marj*, *marş*, *marn*, *mask*, *meç*, *morg*, **İngilizce:** , *maç*, *malt*, *mont*; ... *mey*, *meç*, *mor*, *mim*, ... Türkçe /m-/ ile başlayan tek-heceli sözcükler: *mat*, *maç* / *med*, *meç*, *mes* / *mit*, *mis*, *mil*, *mih*,¹⁴ ... sözcüklerinin yalnızca anlamları alıntı olup sesel biçimi “Sesbilim” açısından Türkçedir.

Türkçede /m/ ile başlayan az sayıda kök-taban vardır. Ancak, bugüne değin 35 dolayında ayrı türü biçimlenmiş “**ikileme**” içindeki “**görelî anlam**”lanıp /M/ ile başlayan “*yalan malan*” yaz *maz*” “*çocuk mocuk*” birimlerinde ikinci tür öğelerin sayısı tek tabanlı sözcük sayısına eşittir. Türkçede yaptığım çarpımlar sonucu **toplam olası-ikileme sayıları: 125.187 eylem + 1.118.680 ad + 586.990 niteleyici = 1.830.857¹⁵** çıktı. Tekin 1979-yazısındaki ölçü-tanıma söz “*yalan*” değilse, ne denir!?

Dr. Talât Tekin, gerek (1968): “**A Grammar of Orkhon Turkic**” (1965 Clifornia Ü., Los Angeles) doktora tezinde, gerekse onun sonradan genişletildiği belirtilen (Prof. Dr. T. Tekin: “**Orhon Türkçesi Grameri**” (Ankara, 2000; s. 66, bl. No: 104’te) adlı Türkçeye çevirisi içinde: “/m/” ünsüzü **söz başında hem öz hem de alıntı sözcüklerde**, gerek **sözcük başındagerek sözcük ortasında**, gerekse **sözcük sonundabulunur**” demesine karşın, benim için: “**Bir TDK yayını üzerine**” (“*Türkiye yazıları*” derg. Haziran, 1979) yazısının sonunda: “**Daha Türkçe söz başında /m/ foneminin bulunmadığını bile bilmeyen**” sözü, bir ‘*yalan*’dır!

Öyle bir yalanın ne bilimde ne de insan ilişkilerinde yeri yoktur. Öyle gerçek-dışı, Türkçe’ye aykırı bir sözü ölçüp-biçmeden bana söven, olmadık sözler söyleyenlerin eğitimleri sürecinde Türk diliyle “*doğru*, *tutarlı*” ilişkilerinin geliştirilemediği çok açıktır. TDE bölümlerini kuran orientalist Batılıların, çalıştıkları kurumlarda öğrenciler üzerinde ne ölçüde olumsuz, değişmez etki oluşturdukları yadsınmaz bir gerçekmiş. Çalıştığı 1980’li yıllarda Tekin’in Türkçe açısından alan yeterliğinin ne ölçüde

abartıldığını, Türkçenin birimlenişi yapılanışı üzerine neleri bilmeden Orhon yazıtı okuyup dilbilgisini yazma cüreti gösterdiği bir başka yazıda açıklansa yeridir. Gerçek Türkçe ayrımları ise (35 no:lu “devrik-dizim” ayrımı da) tezde yok. O nedenle yazıt okumasını aşağıda (4, 5 çizelgeleri) bilmediği ayrımlara bakıp öyle değerlendirmek gerekir!

“Orhun Yazıtları”nı okuyup yayınlayan *MuharremErgin* (1962: 104, 108) içinde: “*fiil kökleri kullanılma sahasına tek başlarına çıkamazlar. ... Yani fiil kökü kelime köküdür, fakat kelime değildir, ancak sonlarına ek almak ve bir isim gövdesi haline gelmek suretiyle kullanılma sahasına çıkarlar: “bil-mek, yap-mak” gibi,*” der.¹⁶ Oysa “kök”ler sözdizimsel açıdan “bağımsız birimler olup gerek türetme, gerekse dizimsel birimlemede taban olurlar. Ancak Türkçe bir kök-tabanı bir “sessiz-ek -Ø” (‘kır’ + -Ø>kır-) ya da “sesli ek -(Z)İr” (‘süp’ + -(Z)İr>süpür) ile birer “dilsel-kök”e dönüşünce sözel işleme girerler. R. Nash (1973) tezinde öyle bir birimleme açıklamasına ulaşamadığı için, Türkçe ritim “*hece-sürelî*” değil, yanlış olarak “*word-stress-timed* = *sözcük-vurgusu-sürelî*” olarak belirlenmiş. Danışmanı T. Tekin’in de o yıllarda (1965-1973) o konuda yeterli bilgisi bulunmuyor.

Tekin 1979 eleştirisinde bana yapıştıran uydurma karalamaların benim yazdığım metinle hiçbir ilgisi yoktu. Tekin’in “sesbilim” üzerine ne 1968 öncesi ne de 2000 öncesi bilgileri “*Orhun Yazıtları*”-nı bilimsel olarak doğru inceleyebilecek düzeyde görünmüyor.¹⁷ Dilbilgisi olarak “*Orhun Yazıtları*” dilbilgisine girmiş konular, Türkçe dilbilgisinin ondabiri bile etmez! O nedenle doktora tezi Fransızca’dan çeviri deyişle “*Doğu ülke yurttaşı için yeterli*” nitelikte sayılmış derleme bir metindir. Aşağıda TDE bölümünde öğrencilere ezberletilen Türkçe uydurma yorumlar (4) ile, ardından: Tekin’in, tezini yazarken, üzerinde doğru bilgisi bulunmayan “*Türkçe dilbilgisi*” **gerçek** konularını (5) bulacaksınız.

4. “28-36”: Türkçedişi, uydurma konular, Osmanlı eşlemeleri.

D. TÜRKÇE-dışı uydurma konular		
*28. Türemiş kök	Türetme eki anlamlı tabana eklenir. Bir ek ile türemiş birim “kök” olmaz. -	
*29. *Sözbaşında /m-/ Sözcük başı Kök-başı	Tekin, yargısında geçen “ <i>Söz başında /m/ fonemi bulunmadığı</i> ” yagısı “ sesbilimsel ” bir anlatım değil. Türkçe yapılanmaya göre “sözcük başında” denmesi de açık sayılmaz. Çünkü, birinci kök-heceler 30 sesbirim, ikinci heceden başlayan son eklemelerde ekler 15 sesbirimle birimlenir. Sesbirimsel doğru ayrım “ kök başında ” olmalıdır. Ötesi yazı-dili Osmanlıca’yı “ okuma ” ile ilgilidir.	
*30. Eylem kökleri	“-mAk” ekli sözlük girdileri. “ Eylem-tamlama ” yok sayılıyor! -	
*31. EK fiil	Uyur i-di-k / gider iken, oynar imiş, gelir ise. ... Taşıyıcı /i-/ = /ɨ/ hecesine denmiş.	
*32. Cevher fiil	i-mek fiili , ? <i>Orhun Yazıtları</i> : ? “ erti ”	
*33.*Çekim (yoktur)	Türkçede “çekim” yoktur, birimler dizim ekleriyle ulamlanıp işlevlenir.	“çekim” kullanılması yanlıştır.
*34. Tamlama	*Yalnızca ad-tamlaması, “ <i>eylem-tamlama</i> ”sız açıklama.	-
*35. Devrik tümce ¹⁸	Bilgisel, ezgisel, duygusal “odaklama-alt işlemi. Osmanlı : Türk cümlesi yüklemele biter. 1965 tezde yok.	
*36 Ritim ...	*“ Sözcükvurgusu-sürelî ” (R. Nash, 1970). Yanlış sonuç. Sözcük vurgusu son eklemeye dayanır. Eşsürel aralıklarla gelemeyiz.	

(5)

Gerçek TÜRKÇE DİLBİLGİSİ KONULARI, “A-Ç: 1-30”.

TÜRKÇE Dil bölümü, ussal işlemler ~ (30)	Türkçe işlem + örnekler. T. Tekin 1968, 2000 içindeki açıklamalar	
A. Yalın KÖK-ler	Birimleme:	
1. KÖK-taban hece	i. Türkçe kök-tabanları “ kapalı ” tek-heceli, 30 sesbirim ile birimleniyor.	<i>Uyumdışı</i> -
2. Yansıma biçimli	Beş-duyusal, ayrıca ses-organı-sesletim ilişkili yansıma “köktaban”lar: 925+790 = 1715	
B. EKLER	<i>Ekler ses-uyumsal 15sesbirim ile biçimlenir. İkinci hecede son eklemeye başlar</i>	
3. Türetme ekleri ?	Bütün türetme ekleri “vurgulu”dur, düzanamlar.	
4. Sözdizimsel ekler	Sözdizim eklerinden yarısı, 35’in üzerinde, “vurgusuz” eklerdir.	
*5. EK yazımı	Sesbirimsel yazım tektir. Bağlamsal sesletimleri birden çok sesel-biçimden oluşur. “-Dİ(y)-” eki 16 sesel biçimlidir. Ek yazımını bilmiyor	
6. Eşsesli ekler, yanaşık	i. Eşsesli, ayrı-işlevli , “(vurgulu ek +) vurgusuz ek: -Dİ, -mİş, -kën, -sĀ, -	

konum	İA. tümcecik-son konumlu ayrı-yazımlı vurgusuz ekler: -dĀ, -mĪ, -kĭ.	
7. Sözel birm VURGU'su, soneklemeye bağlıdır.	i.Vurgulu-ekler birimson konumda vurguyu kendi üzerine çeker. ii. Vurgusuz ekler , vurguyu kendinden önceki hecede durdurur. ODAK seçer.	
8. EK biçimleme	7 ayrı birimleme işlemi + seçimli koruma-sesi .	
9. Ses uyumu	7 işlemli, heceleme sesel tek kural: "önceki heceye sesel uyum."	- *Görüleni sese bağlı açıklama.
10. Koruma sesleri	*/y/ dışında ötekiler yok! Yalnızca hece-altı ek biçimine değil vurgu-sönüşü gereken bağ-lamda da "-mĀ(z/y)-" 7biçimli: ma/me, maz/mez 4 +mı/mıy, mi/miy, mu/muy, mü/müy 8=12.	
11 Eşbiçim ±vurgulu ekler	Bilmiyor. Sözcük vurgusunu bilmiyor.	
Ç. Ussal SÖZLÜK		
12. Sonekle türetme	Çoğunlukla taban türü değiştirerek anlam koşan 80 dolayında ek.	
13. Tamlama	i. Tamlama: söz dizim-i, dil bilim-i. ii. Terim üretimi: sözdizim, dilbilim.	
14. İkileme: tür değiştirir.	35 ayrı tür ikileme biçimlenir	*Tekrar -
15. İlgeçli-niteleyici	"buz-gibi" soğuk, deli-gibi, ...	-
16. Eş-biçim +tür-değişimi	"kar-" (eylem), kar (ad), çal- / çal-/çal	±
17. Bileşik sözcük	Ev-genci (çalışabilir işsiz, evde oturan, genç)	+
Ç. Ussal SÖZDİZİMİ	İşlevleme eklerle bağlı. Konumlama bilgisel	-
18. ÖZNEL işlevleme - yüklem ilişkisi	Bilinmiyor! Sözel üretimde " özne + yüklem+ zaman eki+ öznel kişi eki " zorunlu ögeler. Kurallar %80 oranda artık özne üretilip-dışlanır. Geriye bir öge kalmaz. Özne-düşümü nedeniyle öznel ekler yüklem tabanına eklenir. Yüklem tabana katılan dizimsel ekler öznel-işlev belirtip izler. Ettirme, olumsuzluk, kişi ayrımları yinelenir.	
19. Dizimsel sonekle-leme, sonek konumu	Kök tabanlarının kapalı tek-hece olduğu. İkinci hecede sonekleme başladığı, 30 sesbirim karışıklığın 15'e düştüğü bilinmez. -	
20. ÇATI	Etken/ etkilenen /etkileyen, dönüşlü, işteş, ettirgen, ettirten, zorlayan, gizil,	
21. İşlevleme	Sonekle işlevleme	
22. Bilgisel konum	Sözlüksel / sözel birimleme	-
23 Düşüm, dışlama	i. Düşüm % 100. +" verili "-içerik dışlama	
24. İzleme	Düşen sözel öge sonekle, adıyla izlenir.	
25. Adıllama	" Verili " <i>içerik izler</i> , <i>izleme</i> eklerine taban olur	
26. Odaklama	Olağan konumsal odak (niteleyici+eylem /ad/niteleyici taban) Karşıtsal odak: konum-kaydırma, vurgusuz-ek ile, odaklayıcı ilgeç ile. " Devrik-tümce ," bir odaklama alt türü. %30+	
27. Devrik tümce¹⁹	Bilgisel, ezgisel, duygusal işlem. %30+	1965 tezde yok.
28. Ritim	EK vurgusuna dayalı. /*Sözcük vurgusu-süreli (R. Nash, 1970), yanlış.	
29Yüklem-tabanı +	Okuma – sesel birimleme ayrımı /m-/. Açıklama (15 ekli) Sözlüksel birim	
30. SÖYLEM	Edimsel seçim: söz söyleme edimi /söz-dışı edim (sözle yapılan)/ etkisel (alıcıya, bağlama göre sözün üretimi) edimler.	
...		

¹ XVI -XX yy arasında Amerika kıtasında konuşulan çok sayıda yerli dili, konuşanlar ile birlikte yok edilir. Belleğimde kaldığına göre Franz Boas 250 dolayında yerli dilinden söz eder. AB ülkeleri Anglo ABD ölçüsünde soy, dil kırımı yapan başka devlet olmamıştır.

² Bk. N. Ataç (1938): "*Gramer*".

³ İhsan Işık (2006) ile HikmetAltıkaynak (2007)'de verilen bilgilerden alınmıştır.

⁴ Kepirtepe Köy Enstitüsü kitaplığına 1950-1955 arasında gelen, daha sonraki yıllarda günlük *gazete*, aylık *dergilerde* okuduğum "**Dil Devrimi**"ne karşı yazılarda "*akademi*", "*özleştirme*", "*devrik tümce*" ile ilgili aykırı görüşler öne çıkardı.

⁵ "*Türkiye yazıları*" derg. Haziran, 1979.

⁶ Yargı'nın *Türkçe sesdizimle, yazımla, kitabımla* hiçbir ilgisi yoktur. Keşke, Osmanlı kâtip ile Orientalist Batılı uydurmaları yüzünden "*doğru*" sandığım yanlışlara bilim-diliyle *doğru* gön-derme yapsaydı da, ben de Türkçeyi yeni-baştan "*veri-tabanlı*" incelemelerime daha erken yıllarda başlayabilseydim!

⁷ Ötekiler: (ii) "**Yansıma**"lar "**İkileme**"*lersözcük değildir* = "Yazılı metinde "*yansıma*" ya da "*ikileme*" kullanılmaz", okurken metinde boşunayansıma, *ikileme*aramayınız, öyle harf-çatmayınız" anlamını taşır. (iii)**Türk cümlesi yüklemle biter.** "*Kuralsız cümle = devrik cümle*" kullanmak yasaktır. Çünkü: "*Seni çok özledim kızım eve dön*" sözü: ya "*Kızım, seni çok özledim. Eve dön*", ya da "*Seni çok özledim. Kızım eve dön*"

olarak anlaşılabilir. Bk. Demircan, Ö. (2009): *Devrik Tümce ve Odaklama*, IX. Bl.

“*Dil Devrimi*”ni”, “*Türk Dil Kurumu*”nu çok eleştiren Prof. Dr. F. **Timurtaş** bile “*terzi biçip*” yazımını “**Terzi Necip**” okumuş. Oxford’da bir “Kur’an” çevirisinde /n/ sesi dokuz ayrı biçimde yazılmış!

⁸ Demircan Ö. (1991): “*Devriklik Devşirme mi ?*”, V. Dilbilim Sempozyumu, Dokuzeylül Ü: 16-18 Mayıs, Çağdaş Türk Dili, sa.43, Eylül 1991, s. 303-308. Orada sunduğum *Orhun Yazıtları*’ndaki örneklerden sonra Tekin, doktora tezinin çevirisi olan: *Orhun Türkçesi Grameri* (2000) metnine “*devrik tümce*” ile ilgili örnekli üç satır bilgi eklenmiş! Bk. Demircan, Ö. ‘*Ses-değişimli Türkçe ikilemeler*, ÇTD, Mart, 2015, 29-33; “*Kök-eylemi pekiştirmede “-İm” ekli ikileme*”, ÇTD: Ekim 2015: 494-497; -“*Ayrı-sözcüklü ikilemede ‘ses-değişimli’ ikileyen*”, ÇTD: Eylül 2015: 401-412; “*Sesdeğişimli Türkçe kök ikilemeleri*, Öğretmen Dünyası, Temmuz-Ağustos, 2019, s. 58-60; -“*İkilemelibeş ayrı pekiştirme*” ÇTD Şubat 2017, s 714-721.

Eleştiri konusu ilk kitabımı (1962-1978) arası konuyla ilgili bütün metinleri okumuş olarak, verilen bilgi-leri çevirisel değil de “doğru” sanarak gerekli göndermeleri de dipnotlarda belirterek yazdım. Meğer doğru sandığım bilgiler yabancı metinlerden aktarma Türkçe-dışı ayrımlarmış. O tür yararlanmalara 2009’da son verip, Türkçeyi veri-tabanlarına dayalı olarak her yapıyı, ayrımı en baştan yeniden incelemeye başladım. **Onaltı yıldır kesintisiz sürdü. Sözlükle ilgili bölüm bitti gibi. Sözdizimini de son kez yeniden gözden geçireceğim.**

⁹ İnternet’te yayınlanan “*Yeniden Türk Dili Dergisi*” (Mart-Nisan 2025) içinde yayınlanacak Demircan, Ö: “*TürkDil Kurumu*’ (1932-1982), *Türkoloji, Dil Devrimi, Türk Dil Kurumu: II. yTDD 04 Mart-Nisan, 2026.*

Eleştiri konusu yapılan ilk kitabımı (1962-1978) arası konuyla ilgili bütün metinleri okumuş olarak, verilen bilgileri “*çevirisel*” uydurma değil de “*doğru*” sanarak gerekli göndermeleri de dipnotlarda belirterek yazdım. Meğer doğru sandığım bilgiler yabancı metinlerden aktarma Türkçe-dışı ayrımlarmış. O tür yararlanmaları 2009’da bırakıp, veritabanlarına dayalı olarak her Türkçe yapıyı, ayrımı yeniden, tekil değil, dizgesel ilişkilere bağlı olarak incelemeye başladım.

¹⁰Üstelik, o açıklama “tıpkı **Orhun** metinlerini okuyup **53 devrik tümce** ile karşılaştığımı İzmir Kurultayında açıkladıktan sonra T. Tekin, (2000)“*Orhun Yazıtları Grameri*” genişletilmiş tez çevirisine iki örnekli üç satırlık DEVRİK tümce eklemesi yapılmış, (bk. Demircan, 2009: VIII., IX. Bl. 87-124s.). /m/ ünsüzü açıklaması da sonradan (Demircan, 1996: s. 53-54) bakılarak Tekin’in 1965, 2000 metinlerine benzer biçimde katılmış gibi.

¹¹ ***söz başında**, ***sözcük ortasında** alandışı birimlemelerdir.

¹² “**Söz-başında**” “**word-initial**” position” çevirisi olsa gerek. İngilizce “**word**” sözdizimi, söylem çözümlemesinde “söz” ile çevrilebilirse de, sesbilim bağlamında, “sesbirim”le ilgili olarak ya **sözcük**, ya “**hece**” denebilir. Ancak türkçe “kök”ler “tek-kapalı-heceli” olduğu için, en doğru karşılık ancak “**kök**” olabilir, “*söz başında” değil, “kök başında /m/ sesbirimi” denmelidir, sav yanlış da olsa.

¹³ Osmanlı’ yazıda Arapça ünsüz ABC’sini kullanmış. *Kökler /k-t-b/ gibi üç-ünsüz çerçeveli, çekimsel denebilecek üç ünlüsü /a, i, u/ türsel-işlevsel eklenir: katab (yaz), kâtib/e (yazan er/bayan), kitab (yaz-ılmış), kutub (kitap-lar), maktub, maktab, ... , yazımda harf-arası bırakılmadığı, noktalama kullanılmadığı, üç dilden (Arapça, Farsça, Türkçe) karma Osmanlıca’da her dilin birimi kendi yazım kural-larıyla yazıldığı için, Osmanlıca doğru yazım çok zordur. XVII. XVIII yy. uleması okur-yazar bile değilmiş. Noktalama kullanımı ilk gazete ‘**Takvim-i Vek âyi**’ (1831) ile başlamış. “**Türkçe söz başında /m/ bulunmaz**” yargısının (1: i) gerçek kaynağı Selçuklu, Osmanlı medrese öğretimi, Osmanlı kâtip dili ile, Batı üniversitelerinde Orientalist (1312-) öğretimidir.*

¹⁴ “**M**” içeren ekler: (i) Ekbaşında: /-mÂ, -mÂ, mÂn, -mÂk, *-mÂ-l, -mÂr*, -mÂz, -mÜ-r, -mİş, -mİş, -mİk/ /-mİ/ (soru: “Orada mı?”), ... (ii) Ekson konumda: -(y)İm (öznel izleme: *evde-yim*), -(İ)m (iyelik: *ev-im*), ...

¹⁵ Demircan, Ö.: “**Türkçe-kök’lere dayalı ‘sözlüksel-varsıllık**” (Hz. Ö. Solak, İ. Coşkun), “**CUMHURİYETİN 100. YILINDA TÜRKÇE**” içinde Paradigma Akademik y., Çanakkale, Ekim 2023, s. 577-617. –“**Türkçede kök birimleme I**”. *ÇağdaşTürk Dili*, Nisan 2025, s. –“**Sözlüğü en-varsıl dil Türkçe II** (üretilebilen, olası sözcük sayısı) *yTDD Mart-Nisan 2023. “TÜRKÇE’deki SÖZLÜKsel varsıllık.” Çağdaş Türk Dili Mayıs 2023.*

¹⁶Ona benzer Korkmaz (2003, s 13): “*Fiil kökleri ise bağımsız değildir*”. Gerçekleşmeleri nesnelere bağlıdır. Sözlük ile Söz’ü karıştıran bir uydurma.

¹⁷ Dipnot nedir, oradaki bilgiler yanlışsa okur değil, kaynak yazarı eleştirilir. Ekbiçimlemeyi, yazmayı da bilmiyor. (1933-1951-1965) devrik tümceyi, devrik tümcenin bir odaklama alt türü olduğunu bilmiyor.

¹⁸ Demircan, Ö.: (2009): *Devrik Tümce ve Odaklama*, Der y. IX. Bl. . -(1991) *Devriklik Devşirme mi ?*”, V. Dilbilim Sempozyumu, Dokuzeylül Ü: 16-18 Mayıs, Çağdaş Türk Dili, sa.43, Eylül 1991, s. 303-308. -(1992) “*Dil Devrimi ve Devrik Tümce*”, A.Ü. TÖMER Dil Dergisi sa.4, Ocak 1992, s.22-32.

¹⁹ Demircan, Ö.: (2009): *Devrik Tümce ve Odaklama*, Der y. IX. Bl. . -(1991) *Devriklik Devşirme mi ?*”, V. Dilbilim Sempozyumu, Dokuzeylül Ü: 16-18 Mayıs, Çağdaş Türk Dili, sa.43, Eylül 1991, s. 303-308. -(1992) “*Dil Devrimi ve Devrik Tümce*”, A.Ü. TÖMER Dil Dergisi sa.4, Ocak 1992, s.22-32.

Üstelik, o açıklama “tıpkı **Orhun** metinlerini okuyup **53 devrik tümce** ile karşılaştığımı İzmir Kurultayında açıkladıktan sonra: 2000 çevirisine iki örnekli üç satırlık DEVRİK tümce eklemesi (bk. Demircan, 2009: VIII., IX. Bl. 87-124s) yapılmış. /m/ ünsüzü açıklaması da sonradan (Demircan, 1996: s. 53-54) bakılarak Tekin’in 1965, 2000 metinlerine benzer biçimde katılmış görünüyor.

YUNAN ASKERLERİN KAÇARKEN YAPTIKLARI TAHRİBAT VE OLAYLAR

M.OKAN BABA

Yunanlılar 15 Mayıs 1919'da İzmir'e asker çıkardılar. Savaş sonunda yenilen

düşman kaçarken yaptığı tahribatı tespit için MUSTAFA KEMAL Tahribi

Tektik komisyonukurdu. Bu heyetle gezengazeteci Yakup Kadri

Karaosmanoğlu'ndan bazı parçalar alacağım:

"Kaymakam Bey

Tetkik heyetine durunuz size Şevki Bey isminde birini dinleyin. Kaymakam

Şevki beyi bulmak için bir çavuş gönderdi. Şevki beyi bulup getirdi.

Kaymakamın yüzüne bakarak

-Beni mesele için çağırdınız. Kaymakam ona bir sandalye gösterdi. Olayları

sıra ile düzenli bir biçimde anlat, dedi

-Hristiyanların buradan kaçmaya hangi gündü? Hepsin vesikalar dağıtmışlardı.

Bizi evimizden çıkmağa izin vermemişti. İşte Oğün idi şehirde karışacak anladım.

Ve birgece yarısı başımı alıp bağa kaçtım. Bizim Nif (Kemal paşa) yolu

üzerindedir. Ağaçların arasından görünmez işte oraya saklandım keşke gitmez olaydın. Zira

Gördümde ne gördürdüm pencerenin arasından baktım tasonuna kadar her şey bitene kadar, sokakta bir kız çocuğu' 'teslimteslim'' diye haykırdı zaman

- Bütün gece "bağımızın kubbesinde saklandım.

Kaymakam Bey- Bağınızın kubbesine saklandınız sonra

- Bütün gece sabaha kadar yolun gürültüsü durmadı, dinledim.

Otomobiller, atlar, arabalar coşkun bir sel içinde geçiyordu.

Şafaklaberaber pencerenin aralığından baktığım zaman toz dumanda bir şey

göremedim.bir kargaşalık bütün gün akşama kadar devam etti.

Yoldan taşan kalabalığın bir kısmı Yunanın askerleriydi. Birbirini çağıran

Karmaşık olarak yürüyordu.Kasabayı ateşe verdiler. Ben uzaktan yangının

aksini gece yarısına kadar doğru görmeye başladım. Birdenbire gündüzün

Başımı dışarıya uzattım bir de ne göreyim?

Kır sakallı ihtiyarın bir koyun gibi bağıra koyun gibi kestiler. . Kadın ve

erkekleri Türkçe Rumcabirbirine karışıyordu. En ziyade şu kelimeleri

İşitiyordum süngülü düşman'' dur, yürü, çıkar, had hadi çabuk gamitto

İstiyor.Viresitelyon. Pencereden bakıyordum süngülü düşman arasında
başı açık kadınlar sarıkları boynuna dolanmış yürüyorlardı. Geriye kaçan
Kişileri yakalayıp süngülü düşman yakalayıp süngü ile öldürüyorlardı

Manisa mevki komutanıFilipos tahrip ihirak taburlarına lazım gelen
Emri verdi akşam minarelerden ezan sesi işitilmedi. Facianın yaklaştığını
Anlayan halk ortadan çekilmişevlerindeölümü bekliyordu. Nasıl bir ölüm
olacaktı? Kumandan her türlü emri vermişti Üçbuçuk senden beri
zorbalıkışlemişti. Kendi emrindeki askerler bile bu işe nerden
başlayacaklarını bilmiyorlardı.Minareye çıktı her türlü ölümü emreden
Filiposminareye çıktı . Askerleri bile işe neden
başlayacaklarınıbilmiyorlardı.

Vahşi askerler çarşının ortasında gündüz başlatan yanmalar artmıştı,
tecavüzler artmıştı., yanmalar başlamıştı artmıştı

Yerli Rum'ların önce Manisa'yı terk ettiğini Türk'lerin yakmak için
Her türlü yakma aletlerinden yararlanarak Manisa'yı yakmaya
Karar verdi. Yerli Rumlar şehri terk edinceTürkleri yakmaya karar verdi.
Gece yarısı Manisa'yı yaktı. Zenginlerin evlerini bulunduğu evleri talan
ettiler.

Yo güvercinlerime dokunmayınız dedi İhtiyar çiftlik sahibinin en çok sevdiği yaşlılardan birisi ve belki en birincisi de güvercinleriydi Gençyaşından beri ne tarlane ağıl ne ahır ne de kümesleri onun çiftlik binasındaki içavlusunu işgal etmişlerdi. Bunun için "Kuşbaz Hüseyin Bey demeden kimse tanımazdı. Hüseyin Bey içki ,kadın ve kumar gibi işleri bilmezdi. Kuşbazlığı bunların hepsini bastırırdı, her şeyi eğlencesi yolunda feda etti.Kendinden geçti. Bir meczup haline geli. Dünyanın en güzel en nadir güvercinlerine sahipti. Otuz seneden beri bu nazenin mahluklarıbin birihtimam ile kaç nesil yetiştirdikten sonra avlunun içinde derecelerine göre ayrı ayrı dereceleri vardı.Hele bir uçmaya başladılar mı neşesine payan yoktu. 133 senesinin nisan aylarında bir öğlen üstü bütün civar köylerde olduğu gibi bir bölük düşman askei geldiği gün o böyle avlunun ortasındaydı. Birden avlanmaya ve konuşmaya başladığı sıradaKuşbazHüseyin Beyin ilk defa olarak kuşların başları yere indi . Benzi sapsarı gelenlere doğru yürüdü.

-Ne var? ne istiyorsunuz?

-Merhaba beyim yabancı değiliz,dedi Hüseyin Bey bu sözleri söyleyerek Elini uzatan genç düşman askeri sır naşık bir şekilde

-İspiro'yu tanımadınız mı? İspiroİspiro. Hüseyin Bey birden

-ha evet,dedi

elini ihtiyar adamın kulağına eğildi.

- Birkaç akşam burada kalacağız,dedi.Zabitler burada rahat etmez. Biraz ikram lazım,dedi. Hüseyin Bey şaşkın bir halde:

- Buyursunlar dedi. Bunu üzerine düşmanlar ihtiyarın yanına geldilergülüşerek konuşarak güvercinleri öldürmek istediler. Hüseyin Efendi elindeki kargısını sallayarak

-yo güvercinlerime dokumayın, dedi. Sözünü bitirmemişti ki yanı başından Bir silah patladı.Hüseyin Beyin etekleri tutuşmuştu.

Ya Mustafa Kemal Olmasaydı?

ETKİR (INFLUENTIATOR)

Prof. Dr. Süreyya Ülker

Son yıllarda sanal ortamda bilişim işlevlerini başarıyla kullanarak yığınları etkileme gücü olan kimselere “sosyal medya fenomeni” denmektedir (Ağakay 2023). Toplumsal yığın iletişim araçlarını (Sosyal medya) daha önce üleşim terimleri konusundaki bir yazımızda kapsamlı bir biçimde ele almıştık (Ülker 2022). Yunanca “phainomenon”dan bozma Latince “ph(a)enomenon” duyularla algılanabilen her şey demektir (Ülker 2024). Genel dilimizde olay anlamına gelen Arapça kökenli “hadise” sözü bu kavramın da Osmanlıcasıdır (Ülker 2024). Bu terimin Türkçesi “görüngü”dür (Akarsu 1975, Ülker 1986).

Bilgisunar görüngüsü (Internet phenomenon) İngilizcede bilgisunara özgü toplumsal ya da ekinçsel görüngü demektir (en.wikipedia List of Internet phenomena 2026). Türkçe sözlüğe (Ağakay 2023) sosyal medya fenomeni olarak giren kavramaysa İngilizcede önce “bilgisunar kişiliği” (Internet personality) (en.wikipedia Internet celebrity 2025), “bilgisunar ünlüsü” (Internet celebrity) (en.wikipedia Internet celebrity 2025), “çevrimiçi etkir (online influencer) (en.wikipedia Influencer 2026), “toplumsal yığın iletişim aracı etkiri” (social media influencer) (en.wikipedia Influencer 2026, en.wikipedia Internet celebrity 2025) ya da “toplumsal yığın iletişim aracı ünlüsü” (social media celebrity) (en.wikipedia Internet celebrity 2025) denmiş, daha sonra kısaca “influencer” (en.wikipedia Influencer 2026) denmiştir. Öbür çağdaş batı dillerine de bu İngilizce terim, uyarlanarak ya da olduğu gibi, geçmiştir. Bu söz dilimizde de yaygın olarak kullanılmaktadır. Terimin İngilizce eşanlamlıları da öbür çağdaş batı dillerine uyarlanmıştır. Örneğin “Internet celebrity”nin Fransızcası “célébrité d’Internet”tir (fr.wikipedia Célébrité d’Internet 2024).

“Influencer”a fenomen denmesi PR İletişim’e (2025) göre yanlıştır, uydurmadır. Kanımızca anlam kayması bilgisunar görüngüsüyle ünlüsünün birbirine karıştırılmasıyla oluşmuştur. Görüngü anlamına gelen fenomenin eşdeğerlerinin çağdaş batı dillerinde “göze çarpan kişi” (remarkable person (Hornby 1995)), öke (dâhi, prodigy (Webster 1993)), tansık (çocuk) (harika (çocuk), Wunder(kind)(Brockhaus 1984)), toşkun kişi (tuhaf adam (Saraç 1976)) gibi değişmeceli anlamları varsa da burada bu söz konusu değildir.

Nüfuz, tesir anlamlarına gelen İngilizce “influence” Orta Fransızca üzerinden İngilizceye geçmiş bir söz olup, Orta Çağ Latincesi “influentia”dan bozmadır (Webster 1993). Her iki anlamının da Türkçesi etkidir. Sözcüğün Latinedeki kökeni “içeri akan” (flowing in) anlamına gelen “influens”e dayanmaktadır (Webster 1993). Bu söz Orta Çağ Latincesinde öz anlamının yanı sıra müessir (tesirli), nafiz (müteneffiz (Fraşerî 2017-2018), nüfuzlu, sahib-i nüfûz (Fraşerî 2027-2018)) anlamlarını da yüklenmiş, bu anlamlarıyla çağdaş batı dillerine de geçmiştir (Webster 1993 influent).

Nüfuz, tesir sözleri cep kılavuzunda (1935) “etki” biçiminde özleştirilmiş, müessirle nafize de “etker” denmiştir. Tesirden ayırmak için nüfuza “etkerlik” de denmiştir. Bugün her iki anlamda etki sözü kullanılmaktadır. Sade Türkçe kılavuzunda (1960) bu anlamdaki nafize “sözü geçen”; nüfuza “söz geçiricilik”; “nüfuz et-“e “yanaş-“, “sokul”; nüfuzluya “sözü geçer” denmiştir. Tesirin daha yaygın olarak kullanılan Latince adı “effectus”tur (Ülker 1986). Osmanlıca nüfuz bir öğeye ısıl ya da işletgel (mekanik) dış etkiyle girme ya da girilme eylemi

(15)

(Tekin 1972, Türkay 1977, Türkay 1980) anlamına da gelmektedir (Ülker 2024 penetratio). Bunun Latince karşılığı “penetratio”dur (Ülker 1986). Bunun karşılıkları “girim” (Nasuhoglu 1983, Türkay 2016, Ülker 1986) ile “girimim”dir (Tekin 1972, Türkay 1977, Türkay 1980, Türkay 2016, Ülker 1986). Bu anlamdaki “nüfuz etme”nin (penetratio) karşılıkları çeşitli kaynaklarda “akış” (Tuğlacı 1971-1974, Ülker 1986), “delme” (Altınkök 1977), “girimme” (Ülker 2024), “girme” (Saraç 1976, Ülker 1986, Üneri 1981, Ülker 1986), “içe geçme” (Fraşerî 2010, Saraç 1976, Tar D 1934), “içe girme” (Saraç 1976), “içe işleme” (Saraç 1976), “içine geçme” (Sade Türkçe 1960), “işleme” (Fraşerî 2010, Saraç 1976, Tar D 1934, Tuğlacı 1971-1974, Ülker 1986), “sızma” (Saraç 1976), “sinme” (Redh 1999, Tuğlacı 1971-1974) olarak verilmiştir. Bu anlamdaki nafize sade Türkçe kılavuzunda (1960) “içe işleyen” denmiştir. Osmanlıcada bu anlamdaki nüfuzun eşanlamlısı olan “hulûl” bilim dilinde “geçişme” (osmosis) anlamındadır (Orta Öğr 1963).

Cep kılavuzunda (1935) “tesir etmek”in karşılığı “etkimek” olarak önerilmiştir. Bu anlamda günümüzde yaygın olarak “etkilemek” kullanılmaktadır. Latince “iz” anlamına gelen “impressio”nun (Ülker 1986, Zeren 1959) çağdaş batı dillerine geçen biçimleri “etkileme” anlamında da kullanılmaktadır (Ülker 1986 impresyon). “Etkime” ise daha çok doğabilimle (fizik) (Özel 2018) kamıkta (kimya) (Ağakay 2023, Özel 2018) kullanılmaktadır. Bu yüzden sözlüğümüzde genel anlamda etkileme anlamına gelen impresyonun karşılığı etkileme olarak verilirken uygulamalı anlamdaki etkilemeyi tanımlayan “impr(a)egnatio”nun karşılığı hem etkime, hem de etkileme olarak verilmiştir (Ülker 1986); ancak bu ayrım kesin değildir. Örneğin TDK’nin Türkçe sözlüğünde “etkimek” bir kamık terimi olarak gösterilmesine karşın Selim İleri’den alıntılanan “sanatçının baskı altında bulunuşu, yapıtına da etkir” tümcesinde etki- eylem gövdesi genel anlamda kullanılmıştır. Ayrıca bilim dilinde terimi kullanışlı kılmak için birtakım anlam kaydırmaları yapılabilmektedir. Örneğin uygulamalı anlamdaki “isolatio”nun karşılığı “yalıtım”, bir varlığı başka varlıklardan ayırma eylemi ya da işlemi anlamındaki “isolatio”nunkiyse “yalıtlama” (tecrit) (Ülker 1986), bunun edilgin biçimi “yalıtlanma”dır (tecerrüt) (Ozankaya 1980, Ülker 1986); ancak Mıhçıoğlu “karantina”yı “sıkıyalıtlama” değil, “sıkıyalıtım” biçiminde özleştirmiştir (Mıhçı 1996, Mıhçı 1997, Simon 1980, Ülker 1986).

Yukarıda İngilizcede oluştuğunu belirttiğimiz “influencer” sözü Yeni Latinceye “influentiator” biçiminde uyarlanmıştır. Yukarıda verdiğimiz gerekçelerle dilimizdeki doğal karşılığının “etkir” olduğu kanısındayız.

Batılı kaynakların genel kanısı İtalyancada etki anlamına gelen influenza sözünün, salgınların yıldızların etkisiyle oluştuğuna inanılması dolayısıyla çekilen (grip) anlamında kullanıldığı yolundadır (Webster 1993). Şemsettin Sami ise Arapçada keçi burnu anlamına gelen “enfü’l anz”dan bozma olduğu yolunda yaygın bir kanı bulunduğunu yazmıştır (Fraşerî 2010). Sözcük Türkçeye Fransızca üzerinden girmiştir. Sami, sözcüğü kamus-ı Türki’de (Fraşerî 1901a) “enflüenze”, resimli kamus-ı Fransevî’de (Fraşerî 1901b) “enflüanza” biçiminde yazmıştır. Bu sözler yeni yazıya “enfluenze” (Fraşerî 2010), “enfluanza” (Fraşerî 2017-2018) biçimlerinde aktarılmıştır. Lûgat-ı tıb (1900), Redhouse (1999) ile TDK’nin sözlüğünde (Ağakay 2023) de “enflüanza” biçiminde yazılmıştır. Dirgerlerimiz, Berksoy’un (1929), batı kaynaklı terimlerin Latince özgün biçimlerine yakın bir biçimde kullanılmaları yolundaki görüşü doğrultusunda, “influenza” biçimini kullanırlar. Sözcük İtalyancadan Yeni

(16)

Latinceye geçmiş, *Haemophilus influenzae* (Dorl 2020, Ülker 1986), *influenza lymphatica* (Dorl 1985, Ülker 2024), *influenza nostras* (Dorl 1974, Ülker 2024) gibi Latince türevleri türetilmiştir. Son yıllarda terimi “*influentia*” biçiminde Latinceleştirme çabaları gözlenmekteyse de (la.wikipedia *Influentia* 2023) bunlar daha sözlüklere yansımamıştır. Osmanlıcası, salgın ingin (nezle) anlamına gelmek üzere, “nezle-i müstevliye”dir (Lûg tıb 1900, Unat 2004). Bu, sayrılığın eski adlarından biri olan “*catarrhus epidemicus*”un (archive.org *Epidemic influenza* 1891, la.wikipedia *Influentia* 2023) çevirisidir. Özleyin çekilen, burun akıntısına yol açmamasıyla soğuk algınlığından ayrılan bir bulaş olduğundan sayrılığın bu tür eski adları yanlıştır.

Kapmak, tutmak, yakalamak anlamlarına gelen Almanca “*greifen*” eylemliğinin (Steuerwald 1982) kökteşi olan Cermence kökenli (Nişanyan 2018, Webster 1993) Fransızca “*grippe*”ten bozma “*grip*” sözü de “*grippus*” biçiminde Latinceleştirilmiştir (Arnaudov 1964, en.wikipedia *Influenza* 2023). Türkçesi olan çekilense Kahramanmaraş, Kayseri, Nevşehir illerimizde kullanılmaktadır (Derl, Ülker 1986). İşçil-Elöve (1944-1948) “*çaputça*” biçiminde özleştirilmesini önermişlerdir. Bu da sözlüğümüze eşanlamlı bir seçenek olarak girmiştir (Ülker 1986).

Fakir Baykurt’un 1961’de yayımlanan bir yapıtında kullandığı “Kumpir Osman’ın burnu, çaputlama hastalığına tutulduğu zamanlardaki gibi sızlamaya başladı” tümcesinde geçen çaputlama sözü Tietze (2021) eliyle çekilen, TDK (Ağakay 2023) eliyle ingin (nezle) anlamına yorulmuştur. Sözlüğümüzde (Ülker 2024) “*coryza*” başlığı altında bunu “Tietze’yi, sözcüğü çekilen biçiminde değerlendirmeye, çekilene “*paçavra sayrılığı*” denmesi itmiştir. TDK’yi, sözcüğü ingin anlamında değerlendirmeyeyse tümcede burundan söz edilmesi itmiştir. TDK’nin yaklaşımına katılıyoruz. Sayrıyı çaputa çevirdiğinden dolayı çekilene paçavra sayrılığı denmesine, İşçil-Elöve’nin bunu çaputça biçiminde özleştirmesine karşın Baykurt’un, sayrının çaput kullanmasına dayalı olarak ingine çaputlama demesini ilginç buluyoruz” biçiminde açıkladık.

Etkirle birlikte ele alınması gereken bir başka kavram Sinanoğlu (2002, s. 50) aracılığıyla gündemimize giren “etki ajanı”dır. Bir ülkede kamuoyu ya da kılar alma işlergelerini yönlendirerek, başka bir ülkenin çıkarlarına çalışan kişileri tanımlayan tartışmalı bir terimdir (tr.wikipedia *Etki ajanı* 2026). Kaynağı İngilizce “*agent of influence*”tır (en.wikipedia *Agent of influence* 2026). “Nüfuz casusu”, “tesir ajanı” olarak da adlandırılır (atin.org *Nüfuz casusluğu* 2000). Yeni Latincesi “*agens influentiae*”dır. “Etki çaşıdı” biçiminde özleştirilebilir.

Influentia çekilen (grip) anlamında kullanıldığında *agens influentiae* dirgerlik dilinde “çekilen etkeni” yani çekilene yol açan sıvaşkı (virus) anlamına gelir. Bu anlamının kökleşik karşılığı “*agens influenzae*”dır. Etken, tincikten (mikrop) daha geniş bir kavram olduğundan, söz konusu etkenin bir bulaş etkeni (*agens infectiosum*, infeksiyon ajanı), yani bulaşa yol açan tincik (mikrop) olduğunu vurgulamak için çekilen etkenine “*agens infectiosum influentiae*” ya da “*agens infectiosum influenzae*” da denmektedir. Bunlar da “çekilenin bulaş etkeni” (gribin infeksiyon ajanı) anlamındadır.

Casus anlamındaki çaşıt sözü “*çaşut*” biçiminde 14. yy Osmanlı, Kıpçak kaynaklarına dek bu anlamda izlenebilmektedir (Clauson 1972). Clauson İdrâk’te sözcüğün Kıpçakçada Arapça casustan bozma olduğunun ileri sürüldüğünü yazmaktadır (1972); ancak sözcük el-idrâk

(17)

haşiyesinde yer almamaktadır (İzbudak 1936). Haşiyede “çaşıt-“ eylem gövdesi “yoldan çıkar-“ anlamındadır. Clauson, sözcüğün çaşut mu, çasut mu olduğunun belli olmadığını yazmış, ancak sözcüğü çaşut başlığı altında ele almıştır. Eski Uygur Türkçesindeki söylenişinin ikircil (ambiguous) olduğunu, anlamının da ancak kestirilebildiğini (can only be conjectured), ancak “yonğağ” sözü, “yonğa-“ eylem gövdesiyle ikilenerek kullanıldığından, “kara çalma” (delation) ya da “gerçekdışı suçlama”nın (false accusation) en olası anlamları olarak gözüktüğünü, Kıpçakçayla Osmanlıcada kökenini Arapça casusa bağlamak için anlamının da, yazımının da değiştirilmiş olabileceğini belirtmiştir. Caferoğlu (1968) sözcüğe “çasut” biçiminde yer vermiş, “kara çalma” (iftira) anlamına geldiğini yazmıştır. Caferoğlu “çası” biçimine de yer vermiş, “çasur-“ eylem gövdesinin “kara çal-“ anlamına geldiğini yazmıştır. Clauson (1972) “çaşur-“ eylem gövdesini “çaş-“ eylem kökünün türevi olarak değerlendirmiştir. Nişanyan (2018) da sözcüğü Eski Uygur Türkçesi “çaşur-“ eylem gövdesinin türevi olarak değerlendirmiştir. Eyuboğlu’na (1991) göre “çaş-/cas-” kökü kes-, ayır-, iki nesneyi birbirinden uzaklaştır- anlamlarına gelen Sanskritçe “ças-”tan bozmadır. Räsänen (1969) Eski Uygur Türkçesinde kara çalma (Verleumdung) anlamına geldiğini belirttiği “çası”, “çasut” ile kara çalmak (verleumden) anlamına geldiğini belirttiği “çasur-“un Moğolcaya “casa” biçiminde geçen Türkçe “yasa”nın Moğolcadan dönen biçimi olabileceğini yazmıştır. Gülensoy (2007) Osmanlıca “çavşut” biçimine dayanarak sözcüğü ün anlamındaki “çav” ile birleştirmiştir. Sözcük, sözlüğümüze “agens”in dirgerlikdışı anlamlarından birinin karşılığı olarak “çaşıt” biçiminde girmiş, halk dilimizde yine bu anlamda kullanılan “gizci” (Derl, Özl 1978) sözü eşanlamlısı olarak sunulmuştur (Ülker 1986). Bu durumda “casusluk yap-“ın doğal karşılığının “çaşır-“ olduğu anlaşılmaktadır.

Sözlüklerimizde “dil avcısı” sözünün de çaşıt anlamına geldiği yazılıdır (Ağakay 2023, Özel 2018, Redh 1999, Steuerwald 1983, Tuğlacı 1971-1974). Tuğlacı bunu bir deyim olarak değerlendirmiştir. Eski kaynaklarda “yağının durumunu söyletmek için alınan tutsak” anlamına gelen “dil” (Baykal 1981, Tar) ile bağlantılı olduğu anlaşıyor. Bu anlamdaki dil sözü “tıl” biçiminde Divan’a dek izlenebiliyor. Atalay bu sözü bildiğimiz anlamdaki dille birleştirmemiştir (Div). Bu sözün bilgi (information), duymaç(muhbir (Cep 1935)) (informer), gizli bilgi (secret information) anlamlarına gelip, çaşıt (spy) anlamında da kullanıldığını belirten Clauson (1972) ise bunları bildiğimiz dil anlamına gelen “tıl”ın değişmeceli anlamları olarak değerlendirmiştir; ancak bunu dil avcısıyla birleştirmemiştir. Sözcüğün Osmanlıcadaki kullanımlarını gözden kaçırdığı anlaşıyor. Bu veriler ışığında dil avcısının “bilgi avcısı”, “giz avcısı”, “gizli bilgi avcısı” anlamlarına geldiği anlaşıyor.

Arapçada duyuran anlamına gelen Osmanlıca muhbir sözünün karşılığı cep kılavuzunda (1935) “duymaç” olarak verilmiştir. Kavramın çağdaş batı dillerindeki karşılıkları olan Alm. “Informant”, Fr. “informateur”, İng. “informer” bilgi anlamına gelen Latince “informatio”nun türevleridir. Almancada bu anlamda “Aushorcher” ile “Spitzel” de kullanılır (Brockhaus 1984). İlki “ağız aramak” anlamındaki “aushorchen”in türevi olup, “ağız arayan” anlamındadır. İkincisiyvesivri (Spitz) adı verilen sivri ağızlı, sivri kulaklı bir köpek soyağının (Webster 1993) adının türevidir (Brockhaus 1984). “Sivri gibi kulak kabartan” anlamındadır. Bu sözün Türkçedeki eşdeğeri Osmanlıcada başbakanın (sadrazam) buyruğunda bulunan bir görevli (Fraşerî 2010), başbakanın (sadrazam) güvenilir ulağı (confidential messenger of the Grand Vizier) (Redh 1999), buyruk çavuşu (Ağakay 2023, Baykal 1981, Özel 2018), duyukçu (haberci) (Ağakay 2023, Baykal 1981, Özel 2018), gizli kollukçu (hafiye) (Tar) anlamlarında

(18)

kullanılan “karakulak”tır. Bu söz Kütahya’da çaşıt, elçi, ulak anlamlarında kullanılmaktadır (Derl). Genel dilimizde vaşak anlamına gelen bu kavramı Şemsettin Sami (Fraşerî 2010) dikkulağa (çakal) benzer bir tinli olarak tanımlamıştır. Taramayla derleme sözlüklerinde de sürdürülen bu anlatım yanıltıcıdır. Nitekim bunu ayımsayan Tuğlacı (1971-1974) ile Gülensoy (2007) karakulağın dikkulağa benzerliğini vurgulamakla birlikte bu tinli dikkulak gibi köpek değil, pisik olduğunu belirtmeye gerek duymuşlardır. Tarama sözlüğüne göre Burhân çevirisinde Farsça “siyah-gûş”un karşılığı olarak gösterilmiştir; ancak TDK’ce yayımlanan Burhân çevirisinde “siyah-gûş” başlığını bulamadık. Karakulak sözü batı dillerine “caracal” biçiminde çöl karakulağı (Wüstenluchs) anlamında geçmiş, bu da Türkçede de bu anlama geldiğinin sanılmasına yol açmış, bu yüzden kökleşik sözlüklerimiz (Ağakay 2023, Fraşerî 2010, Özel 2018, Redh 1999, Tuğlacı 1971-1974) bu sözü vaşakla birleştirmemişlerdir. Çöl karakulağını da kapsayan yadıl pisiklerin ortak adı olduğu kanısındayız. Bu konu sözlüğümüzde (Ülker 2024) “lynx” başlığı altında ayrıntılı bir biçimde irdelenmiştir. Almandada karakulak (vaşak) da kulağı keskin bir tinli olarak birtakım deyimlere konu olmuştur. Örneğin “Ohren wie ein Luchs” “karakulağınkiler gibi keskin kulaklar” anlamına gelir. En ufak bir sesi bile işiten kişinin kulaklarını tanımlar.

Yukarıdaki verilerden karakulağa en çok yakışan güncel anlamın duymaç olduğu anlaşılmaktadır. Şemsettin Sami (Fraşerî 2010) ile Redhouse (1999) karakulağın iki anlamını bir başlık altında sunmuşlardır. Türkçe sözlükteyse başından beri sözcüğün iki anlamı ayrı başlıklarda sunulmaktadır (Ağakay 1945, Ağakay 2023, Özel 2018). Tuğlacı (1971-1974) da bunları iki ayrı başlıkta sunmuştur. Bu yaklaşım eşsesli iki karakulağın kökence birleştirilmediğini düşündürmektedir. Duymaç anlamındaki karakulağın “göz kulak kesil-“, “göz kulak ol-“, “gözü kulağı ol-“ deyimlerinde geçen gözün yerine göz anlamına gelen “karak”ın konmasıyla “karak kulak”tan bozma olabileceği düşünülmüş olabilir. Göz anlamındaki karak da karanın türevidir (Clauson 1972, Ülker 2024 pupilla). Räsänen (1969) karağın “bak-“ anlamındaki “kara-“nın türevi olduğunu ileri sürmüştü de, Clauson (1972) “kara-“nın Çağataycaya 13. yy’de Moğolcadan geçtiğini, karağınsa daha eski bir söz olduğunu, dolayısıyla karağın kökünün “kara-“ olamayacağını yazmıştır. Sözcüğün “karak kulak” biçimini elimizdeki kaynaklarda bulamadık. Duymaç anlamındaki karakulağa ayrı başlık açan kaynaklar da böyle bir savı dillendirmiyorlar. Biz yukarıda savladığımız üzere duymaç anlamındaki karakulağın yadıl pisik anlamındaki eşseslisine dayalı olduğunu düşünüyoruz. Duymaç anlamındaki karakulağın düncel anlamlarındayadıl pisik anlamındaki karakulağın aslanın arkası sıra gezdiği yolundaki söylentilerden (Fraşerî 2010) esinlenilmiş de olunabilir. Başbakanın (Sadrazam) arkası sıra gezen kişi anlamına geliyor olabilir. Yadıl pisik anlamındaki karakulağın da “gözü, kulağı keskin tinli” anlamında “karak kulak”tan bozma olduğu düşünülebilirse de sözcüğün eskiden beri karakulak biçiminde kullanılması, adı geçen tinlinin kulaklarında kara tüyler bulunması (Ülker 2024 lynx) dolayısıyla bunu olası görmüyoruz. Kara kulak Eski Uygur Türkçesinde tarla sıçanı anlamında kullanılmıştır (Caferoğlu 1968, Ülker 2024).

Beykoz’da bulunan ünlü Karakulak suyu, adını Karakulak Giritli Yusuf Ağa’dan almaktadır (Genim 2023). Karakulak “*Hermodactylus tuberosus* var. *tuberosus*” adlı bitkinin Manisa’dan derlenen adıdır (Tuzlacı 2011). Bu bitkiye yine Manisa’da “karagöz” de denmekteyse de bu söz birtakım başka bitkilerin de adıdır (Tuzlacı 2011). Bu bitki çeşidinin varlığı günümüzde geçersiz olup, bağlı olduğu türün eşanlamlısı sayılmaktadır (powoscience *Iris tuberosa* L.).

(19)

Bu, “yumrulu erparmağı” biçiminde özleştirilebilir. Türün geçerli adı “*Iris tuberosa* L.”dir (powoscience *Iris tuberosa* L.). “Yumrulu yaygır” biçiminde özleştirilebilir. Türün Türkçe adı eski kaynaklarda “herma parmağı” olarak geçmektedir (Bed 1936, Madran 1984). Adı erkekliğin simgesi olan Yunan tanrısı “Hermes”e dayalıdır. “Erparmağı” biçiminde özleştirilebilir. “Snake’s-head”, “black iris” gibi İngilizce adlarının (en.wikipedia *Iris tuberosa* 2025) İngilizcede, bunların bir bölümünün çevirilerinin Türkçede (velvet flower-deluce (en.wikipedia *Iris tuberosa* 2025, kadifeçiçeği (Madran 1984)), bir bölümünün hem İngilizcede (black iris (Madran 1984), hem Türkçede (karasüsen (Madran 1984)) başka anlamları vardır. “Snake’s-head iris” ile “widow iris” (en.wikipedia *Iris tuberosa* 2025) “yılan başı yaygır”, “dul yaygır” biçimlerinde karakulağın eşanlamlısı olarak sunulabilir. Bitki İngilizcede kara renginden dolayı dula benzetilmiştir. Yaygır Radloff’ça Tobol Türkçesinden gökkuşağı anlamında derlenmiş (Tar D 1934), İşçil-Elöve’ce (1944-1948) gözdeki iris anlamında kullanılmış, sözlüğümüzde (Ülker 1986) iris adlı bitkinin Farsça kökenli adı olan “süsen”in yerine de kullanılmıştır.

Karakulağın bir başka Latince adı “*Hermodactylus repens* Sweet” (en.wikipedia *Iris tuberosa* 2025, powoscience *Iris tuberosa* L.) olup, çevirisi “sürüngen erparmağı”dır. Latince “beklenmeyen, birden beliren, körpe (taze), yeni” ile “emekleyen, sinsi, sürünen, sürüngen” gibi birbirine ters anlamları olan iki ayrı kökten “repens” nitemi vardır. İkincisi, “emekle” (crawl), “sürün-“ (creep) anlamlarına gelen “repo” eylemininortacı olup (en.wiktionary repens), kökleşik Latince sözlüklerde yer almamaktadır (Cassell 1982, Woodhouse 1991). Bu yüzden “dermatitis repens” (Dorl 2020), “erythema gyratum repens” (Dorl 2020) ile “nephritis repens”i (Dorl 1988) sözlüğümüzde sırasıyla “beklenmeyen derice”, “beklenmeyen kıvrımlı kızartı”, “birden beliren böbrekçe” biçimlerinde özleştirdik (Ülker 1991). Bu çalışma dolayısıyla yaptığımız araştırmada “repens” niteminin bilim dilinde sinsi, sürüngen anlamlarındakullanıldığını belirledik. Dolayısıyla bunların sırasıyla “sürüngen derice”, “sürüngen kıvrımlı kızartı”, “sinsi böbrekçe” biçimlerinde düzeltilmeleri gerekmektedir. Bunu da bu nedenceyle belirtmekte yarar görüyoruz. Ayrıca “betili kızartı” (erythema figuratum), “kıvrımlı kızartı” (erythema gyratum) ile “sürüngen kıvrımlı kızartı” (erythema gyratum repens) sözlüğümüze girdiklerinde (Ülker 1991) “özekçil yüzüksü kızartı”nın (erythema annulare centrifugum) eşanlamlısıydılar (Dorl 1985). Daha sonra “kıvrımlı kızartı” ile “sürüngen kıvrımlı kızartı” ayrı birer kavram durumuna gelmiş olup, “betili kızartı” “kıvrımlı kızartı”nın eşanlamlısı olmuştur (Dorl 1988). Bu verilerin de anlamlarının güncellenmesi gerekmektedir.

Latincesi “repens” olan “sürüngen” nitemi yatay büyüyen bitkileri tanımlamaktadır (Ağakay 2023). Deribilimde de “repens” nitemiyatay büyüyen örsentiye tanımlamaktadır. Buna dayanarak bugüne dek bitkibilimle ereyli olarak kullanılan “sürüngen” nitemini deribilime de uyguladık. Sinsi böbrekçe belirti vermeksizin gelişip, böbrek yetmezliği, yüksek basınç gibi ağır belirtilerle birden beliren böbrekçeyi tanımlamaktadır. Bu yüzden birden beliren böbrekçe de çok yanlış bir terim değildir; ancak yaptığımız araştırmada burada olayın yıllarca belirti vermeksizin gelişmesinin dile getirilmek istendiği kanısına vardık.

Sürüngen tinliyeyse Latince önceleri “sürünen diri”, “sürünen dirimli”, sürünen yıldı (behime)” anlamlarına gelmek üzere “animans repens” (Cassell 1982), “repens animal” (Woodhouse 1991), “bestia serpens” (Cassell 1982)denmekteydi (Cassell 1982). Daha sonra

(20)

yine “repo”eyleminden türetilen sürüngen anlamındaki Geç Latince “reptile” başta Fransızcayla İngilizce olmak üzere çeşitli çağdaş batı dilleriyle bilim diline girmiştir. Sürüngenin tinlibilimsel anlamının Latincesini Karol (1963) “reptilus” biçiminde vermiştir. Biz de bunu oradan aldık (Ülker 1991). Daha sonra Karol (1998) bunun yanlış olduğunu ayımsayarak bunu sözlüğünden çıkarmıştır. Bunu “reptile” biçiminde düzeltmemiz gerekmektedir. Benzeri biçimde Karol (1963) tinlinin Latincesini “animalis” olarak vermiştir. Bunu da oradan aldık (Ülker 1986). Daha sonra (1998) bunun da yanlış olduğunu ayımsayarak bunu da sözlüğünden çıkarmıştır. Doğrusu “animal”dır (Cassell 1982, Duden 1998). Bunu da düzeltmemiz gerekmektedir. Latince “animal” başta Fransızcayla İngilizce olmak üzere çeşitli çağdaş batı dillerine de geçmiştir. Latince “diri”, “dirimli” anlamına da gelmektedir (Cassell 1982, Duden 1998). Bu anlamının bilim dilinde kullanılan karşılığı Yunanca kökenli Yeni Latince “bion”dur (Dorl 2020, Ülker 1991). Dorland’a göre Yunancada “diri varlık” (living being) anlamına gelen “bioun”dan bozmadır. Webster’e (1993 -bion) göreyse “yaşamak” (to live) anlamına gelen “bioun”un “yaşayan” anlamına gelen şimdiki sürez (zaman) ortacıdır.

Cassell (1982) Latince “bestia”yı “yalnığın (insan) tersine usamlama (muhakeme) yeteneği olmayan tinli (hayvan)”, Lewis-Short (1879) ise “yalnığın (insan) tersine usamlama yeteneği olmayan varlık” olarak tanımlamışlardır. Sözcük çağdaş batı dillerine de geçmiştir. Şemsettin Sami (Fraşerî 2017-2018) Fransızca “bête”yi yine o anlama gelen “idraksiz hayvan”, Saraç (1976) “insan dışındaki bütün hayvanlara verilen ortak ad”, Dorland (2020) yalnikdışı tinli (insandışı hayvan, a nonhuman animal) olarak tanımlamışlardır. Saraç karşılığını “behime” olarak vermiştir. Sözcüğün İngilizcesi olan “beast” o dilde, en geniş kapsamlısı bitkilerden ayırt edilmek üzere bütün tinlileri kapsayan, çeşitli anlamlara gelmektedir (Webster 1993). Almancası olan “Biest” yalığı (insanı) tedirgin eden tinli (hayvan) anlamındadır (Steuerwald 1982).

Şemsettin Sami (Fraşerî 2010) Arapça kökenli “behime”yi “dört ayaklı hayvan, çâr-pâ” biçiminde tanımlamıştır. Türkçe sözlük’te de (Ağakay 2023) dört ayaklı tinli (hayvan) olarak tanımlanmıştır. Redhouse (1999) behimenin İngilizce karşılıklarını “brute”, “wild beast”, “quadruped” (dört ayaklı), “domestic ruminant” (evcil geviş getiren) olarak vermiştir. Redhouse (2016) “behîmî”yi “usamlama (muhakeme) yeteneği olmayan tinlilere ilişkin olan” anlamına gelmek üzere “hayvanât-ı gayr-ı nâtıkaya mensup ve müteallik ve tabi olan” biçiminde tanımlamıştır. Arapça behime “pek ve düz siyah şey, beneksiz, alacasız yek-renkli at, hayvan” anlamlarına gelen “behim”in türevidir (Salâhî 2023).

Webster’e (1993) göre “beast”in eşanlamlısı olan “brute” Latince de değişmeceli olarak usamlama (muhakeme) yeteneği olmayan kişileri tanımlayan “brutus”tan (Cassell 1982) bozmadır. Dört ayaklının Farsçadan bozma özgül karşılığı yine dört ayaklı anlamına gelen “çarpa”dır (Redh 1999). Dört ayaklıların Latince adı olan “quadrupes” sözlüğümüzde “dört ayağı olan hayvanlar” biçiminde tanımlanarak karşılığı “dört ayaklılar” olarak verilmiştir (Ülker 2024).

Genel dilimizde tek tırnaklı sürüsü, başıboş tek tırnaklı anlamlarına gelen Türkçe “yılık” sözü (Ağakay 2023, Özel 2018) özleyn “ekinlik tinlileri” (çiftlik hayvanları), dört ayaklılar (quadrupes) (küçük av tinlileriyle benzerleri dışta kalmak üzere) anlamına gelmekteydi (Clauson 1972). Burhancı terimcede (Budist terminoloji) bu söz yalığın (insan) tersine tinli

(21)

(“animal” as opposed to “human being”) anlamına gelmekteydi (Clauson 1972). Türkçe dışında bir kökene bağlanmamaktadır (Demir 2001, Eren 2020). Bu veriler bu sözün Latince bestia ile onun çağdaş batı dillerindeki biçimlerinin eşdeğeri olan çok geniş kapsamlı bir kavramı tanımladığını gösterdiğinden sözlüğümüzde Latince “bestia”nın karşılığı olarak verip, eski karşılığını “behime” olarak verdik (Ülker 1986). Daha sonra Fransızcası olan “bete” de sözlüğümüze girdi (Ülker 1991). Daha sonra “beast”in Webster’deki (1993) tanımlarından birini (1c) behimenin kökleşik sözlüklerde verilen tanımıyla bağdaştırarak “yalnık (insan) dışında kalan ayaklı emceklielerin (memelilerin) genel adı; behime” biçiminde tanımladık (Ülker 2004). Bu çalışmada yaptığımız araştırma ışığında bu tanımın “Yalığın (İnsan) tersine uslamlama (muhakeme) yeteneği olmayan tinli (hayvan); behime. İngilizcesi olan “beast” ile Osmanlıcası olan “behime” dar anlamda yalnık (insan) dışında kalan ayaklı emceklielerin (memelilerin) genel adıdır. Türkçesi olan yalık genel dilde başıboş tek tırnaklı, tek tırnaklı sürüsü anlamlarındadır. Clauson’a göre küçük av tinlileri (hayvan) dışında kalan ayaklı emceklieleri (memeli) tanımlamaktaydı. Yine Clauson’a göre Burhancı terimcede (Budist terminoloji) yalnık (insan) dışında kalan bütün tinlileri kapsamaktaydı” biçiminde genişletilmesi gerekecektir.

Kısacası karakulak adlı bitkinin eşanlamlıları “dul yaygır” (widow iris), “erparmağı” (Hermodactylus), “sürüngen erparmağı” (Hermodactylus repens Sweet), “yılan başı yaygır” (snake’s-head iris), “yumrulu erparmağı” (Hermodactylus tuberosus (L.) Mill.), “yumrulu yaygır”dır (Iris tuberosa L.).

“Karakulak mantarı” “Pleurotus ostreatus (Jacq. ex Fr.)” ile “Panus rudis Fr.” adlı iki yeryaran türünün ortak adıdır (Baytop 1997). “Pleurotus” soyağının Türkçe adı sözlüklerimizde yer almamaktaydı. Sözlüğümüze giren “Pleurotus griseus”un adını “boz yandan kulaklı yeryaran” biçiminde özleştirdik (Ülker 1991). Pleurotus “yandan kulaklı” demektir. Daha sonra Baytop (1997) “Pleurotus cornucopiae (Pers. ex Paulet) Gillet.”in Bolu’da kullanılan adı olan “kayın mantarı”nı Pleurotus türlerinin ortak adı olarak sundu. Pleurotus ostreatus (Jacq. ex Fr.) daha çok “kavak mantarı” (tr.wikipedia Kavak mantarı 2026), “istiridyeye mantarı” adlarıyla bilinmektedir. Baytop (1997) bu yeryarana “ipek mantarı”, kabakulak mantarı”, “karacaoğlan mantarı”, “kara mantar”, “kayın mantarı”, “kulak mantarı”, “yaprak mantarı” da dendiğini yazmıştır. Tuzlacı (2011) kulak mantarının Aksaray’da “Helvella lacunosa” adlı başka bir türün adı olduğunu yazmıştır. Rumcadan bozma mantarın Çorum ile Sinop’ta kullanılan Türkçesi yeryarandır (Söz Derl D, Ülker 1986). “Pleurotus ostreatus (Jacq. ex Fr.)”ye “kavak yeryaranı” denmesi gerekir. “İpek yeryaranı”, “kabakulak yeryaranı”, “karacaoğlan yeryaranı”, “kara yeryaranı”, “kavlangıç yeryaranı”, “yaprak yeryaranı” eşanlamlı seçenekler olarak sunulabilir. “Karakulak yeryaranı” “Panus rudis”e, “kayın yeryaranı” “Pleurotus cornucopiae”ya, “kulak yeryaranı” “Helvella lacunosa”ya özgülenmelidir. Pleurotus soyağından türlerin ortak adı kayın yeryaranı değil, “yandan kulaklı yeryaran” olmalı, adı geçen soyağın adı “yandankulaklı yeryaranlar” olmalıdır. Kavlangıç, Rumcadan bozma istiridyenin karşılığı olarak sözlüğümüzde önerdiğimiz bir terimdir (Ülker 2024 Ostrea edulis).

Brockhaus (1984) “Informant”ın duymaç anlamına yer vermemiştir. Saraç (1976) da “informateur”ün bu anlamına yer vermemiştir. Şemsettin Sami (Fraşerî 2017-2018) ise “informateur”e hiç yer vermemiştir. Sami (Fraşerî 1901b) muhbirin bu anlamının Fransızca

(22)

karşılığını da vermemiştir. Brockhaus (1984) “Spitzel”in eşanlamlılarından birini “Spion” olarak vermiştir. Steuerwald (1983) de muhbirin karşılıklarından birini “Spion” olarak vermiştir. Yani Steuerwald (1983) muhbiri, Brockhaus (1984) da muhbirin Almancası olan “Spitzel”i çaşıdın Almancası olan “Spion”un eşanlamlısı olarak değerlendirmişlerdir.

Terimin bilgi alma (istihbarat) dilindeki anlamı konusunda gerek Türkçe, gerek İngilizce sözlüklerde yapılan tanımlar doyurucu olmayıp, birbirini de tutmamaktadır. Terimin bu anlamı için “ele verici” (Özl 1978, Sade Türkçe 1960), “eleverici” (Özl 1978, Türkay 2016) denmesi önerilmiştir. Bunlar, olsa olsa “yasadışı olan bir durumu yetkili oruna bildiren kimse” (Özel 2018) olarak tanımlanıp, “ihbarcı”nın eşanlamlısı olarak sunulan muhbirin karşılıkları olabilir. Ayrıca sözlüklere girmemekle birlikte suç ihbarına yaygın olarak “suç duyurusu” denmektedir. Bu işi yapana da “suçduyuran” denmesi daha uygun olmaz mı? Öte yandan Erdoğan (1972) karşılığını “bildirme” olarak verdiği ihbarı bir suçun bildirilmesi olarak tanımlamış, sözlüğünde suç ihbarı diye bir kavrama yer vermemiştir. Burada da karşımıza ihbarın karşılığının “bildirme” mi, yoksa “bildirim” mi olduğu sorunu çıkmaktadır. Kimi kaynaklar ihbar anlamında bildirim kullanırken (Türkay 2016, Uyguner 1972, Velidedeoğlu 1975), kimileri de “bildirme”yi (Erdoğan 1972, Özl 1978, Öztelli 1969, Sade Türkçe 1960) kullanmışlardır. Kökleşik sözlüklerimizse (Ağakay 2023, Özel 2018) ikisini de kullanmışlardır. En gerideki kaynak olan cep kılavuzunda (1935) ihbar ücretine “bildirimlik” demek yoluyla ihbara bildirim denmiştir. Bildirim ihbarname (Ağakay 2023, Özel 2018, Özl 1978), tebligat (Ağakay 2023, Özel 2018) anlamlarına da gelmektedir. Türkay ihbarnameye “bildirim belgesi” demiştir. Bizce ihbarın karşılığı bildirim olup, bildirme ihbar etmenin karşılığıdır. Bildirimin ihbar anlamına gelmesi kanımızca ihbarname, tebligat anlamlarına da gelmesine engel değildir. İhbar konusunda bildirim üzerinde görüş birliği sağlanırsa bu kez karşımıza ihbarcıya “bildiren” (Özl 1978, Türkay 2016) mi, “bildirici” (Sade Türkçe 1960 muhbir, Türkay 2016 muhbir) mi, yoksa “bildirimci” mi deneceği sorunu çıkmaktadır. Dil Derneği (Özel 2018) bildirimciyi bildirimde bulunan kişi olarak tanımlamıştır. Uyguner (1972) ise bildirimciyi muhabirin (correspondens) karşılığı olarak vermiş, bu söz satın (ticaret) bakanlığının yazışmalarına da girmiştir. Türkay (2016) muhabirin satınsal anlamına ayrı bir karşılık vermemiş, ihbarcıya “bildiren”, muhabire “bildirmen” dediğinden bildirimciye sözlüğünde yer vermemiştir. İhbarcı anlamına gelen bildirimcinin muhabirin satınsal anlamının da karşılığı olmasını doğru bulmuyoruz. Muhabirin bütün alanlarda tek bir terimle karşılanmasının daha doğru olacağı kanısındayız.

Tarama dergisine (1934) Çerkeş’ten muhbir anlamında derlenmiş bir veri olarak giren “aytar” sözü cep kılavuzu (1935), Türkçe sözlükle (Ağakay 1945) Türkçe-Almanca sözlüğe (Steuerwald 1983) muhabir anlamında girmiş, sözlüğümüze (Ülker 1991) “correspondens”in dirgerlikdışı anlamlarından birinin karşılığı olarak alınmıştır. Bu sözün muhabir anlamına geldiğini doğrulayan Atalay (1941) “ayt-“ kökünün sonuna “-ar” soneki gelmesiyle oluştuğunu yazmıştır. Söz derleme dergisiyle (1939-1942) derleme sözlüğüne (1963-1982) haberci anlamında girmiştir. Haberci aytar (correspondens, muhabir), bildirimci (ihbarcı, muhbir), ulak gibi değişik kavramları kapsayan geniş kapsamlı bir sözdür. Genel anlamdaki karşılığı duyukçudur (Derl). Yine halk dilimizde haber anlamına gelen “duyuk”un (Derl) türevidir. Sözlüğümüzde duyukçu “mercurius”un dirgerlikdışı anlamının karşılığı olarak gösterilen ulağın eşanlamlılarından biri olarak sunulmuştur (Ülker 1991). Cep kılavuzu (1935), Atalay (1941), Türkçe sözlük (Ağakay 1945) ile Steuerwald’dan (1983) aytarın burada muhabir

(23)

anlamına geldiğini anlıyoruz. Elimizde bulunan 4. basıda (Ağakay 1966) bu sözün Türkçe sözlükten çıkarılmış olduğunu görüyoruz. Aradaki basılar elimizde bulunmadığından bunun kesin yılını veremiyoruz. Özleştirme kılavuzuyla (1978) Türkay (2016) muhabire bildirmen demişlerdir. Halk dilimizde kullanılıp (Derl, Söz Derl, Tar D 1934), sözlüklerimize (Ağakay 1945, Cep 1935, Steuerwald 1983) giren aytar varken, muhabire başka bir karşılık aranmasını doğru bulmuyoruz.

Suç duyurusunun Osmanlıcası “ihbâr-ı cürüm”dür. Kısaca ihbar da denir. Suç duyurusu biçiminde çevrilmesinin Almanca karşılıklarından “Anzeige” ile “Mitteilung”un (Erdoğdu 1972) duyuru (ilân) (Steuerwald 1982) anlamına gelmelerine dayalı olduğu anlaşılıyor. “Bildirim” (Velidedeoğlu 1975), “ele verme” (Özl 1978, Sade Türkçe 1960, Türkay 2016) ile “suç bildirimi”nin eşanlamlı seçenekler oluşturmaları gerektiği kanısındayız. Suçduyuran anlamındaki muhbirin Osmanlıca uzun adı “muhbîr-i cerîme”dir. Suçduyuranın eşanlamlıları “bildirimci”, “ele verici” (Özl 1978, Sade Türkçe 1960) ile “suç bildirimcisi”dir.

Muhbirse bundan daha geniş bir kavramdır. “Informer”ın bilgi alma dilindeki geniş anlamı Webster’de (1993) “başkasına ilişkin olumsuz bilgi veren kişi” (one who informs against another), eski deyişle “başkası aleyhine bilgi veren kişi” olarak tanımlanmıştır. Türkay’ın (2016) muhbirin bu anlamının karşılığı olarak verdiği “bilgi aktaran”, “söz taşıyan” sözleriyle terim olmaktan uzaktır.

Kısacası, muhbirle çaşıt arasındaki ayrım belirsizdir. Birçok sözlükte eşanlamlı olarak kullanılmaktadırlar; ancak muhbirin çaşıttan daha düşük düzeyde bir bilgi alma görevlisini tanımladığı anlaşılmaktadır. İki arasındaki ayrımı değerlendirmek bizim uzmanlık alanımızın dışında kalan bir konudur. Ayrıca çaşıt bir durul (devlet) ya da kuruluşun gizli amaçları için çalışan bir çalışmanken (eleman) muhbir çok daha geniş kapsamlı bir kavramdır. Dolayısıyla muhbirin dilimizde ayrı bir adının olması gerekmektedir. En uygun karşılığının cep kılavuzunda (1935) önerilen “duymaç” olduğu kanısındayız. Bu söz tercüman anlamına gelen dilmacı çağrıştırmaktadır. Sözlüğümüzde “sensor”un karşılığı olarak önerilen “duyaç” (Ülker 1991) ile karıştırılmamalıdır.

Tuğlacı (1971-1974) muhbirin dirgerlik dilinde bir bulaşıcı sayrılığın ilk belirtisini tanımladığını yazmıştır. Unat (2004) muhbiri “prémonitoire” niteminin Osmanlıcası olarak sunmuş, bunu “ön haberci” biçiminde yalınlaştırmıştır. Lûgat-ı tıb’da (1900) “prémonitoire”in Osmanlıcası “muhbîr-i evvelî”, İşçil-Elöve’de (1944-1948) “muhbîr-i mukaddem” olarak verilmiştir. İşçil-Elöve (1944-1948) nitemi “ön savcı” biçiminde özleştirmişlerdir. Sade Türkçe kılavuzunda (1960) “muhbir arâz”a “bildirici belirtiler” denerek muhbirin genel dildeki anlamının karşılığı olarak verilen “bildirici” nitemi dirgersel anlamı için de kullanılmıştır. Osmanlıcada belirti anlamına gelen “araz”ın çoğulu “arâz”dır (Redh 1999). Muhbir arâzın Osmanlıcası “arâz-ı muhbîre”dir. Fransızca “symptômes prémonitoires”in (afcafv.orgsymptômes prémonitoires) çevirisidir. Sözlüğümüzde “pr(a)emonitorius” nitemi Almancası olan “vorherwarnend”e (Duden 1998) dayanılarak “önceden uyarıcı” biçiminde özleştirilmiştir (Ülker 1986). Dorland’da (2020) “premonitory” “uyarı niteliğinde” (serving as awarning) biçiminde tanımlanmıştır. Buna göre arâz-ı muhbîrenin karşılığı “önceden uyarıcı belirtiler” olmaktadır. Nitem bulaşıcı sayrılıklarla ereyli bir kavram değildir. Lûgat-ı tıb’da (1900) “diarrhée prémonitoire” “ishâl-i muhbir (kolera)” biçiminde Osmanlıcaştırılmıştır. Bu, “arâz-ı muhbîre” ile birlikte, nitemin, türevlerinde, muhbir biçiminde kısaltılabildiğine

(24)

örnek oluşturmaktadır. Unat (2004) ise Osmanlıcasını “ishal-i mütekaddim”, Türkçesini “öncü sürgün” olarak vermiştir. Latincesi “diarrh(o)ea pr(a)emonitoria” olup, “öt kusmalı sürgün (kolera) başlangıcında görülen yeğnik sürgün” olarak tanımlanmıştır (Roth 1914). Tuğlacı’ya (1971-1974) bulaşıcı sayrılıklarla ilgili bir kavram olduğunu düşündüren bu olsa gerektir. “Önceden uyarıcı sürgün” biçiminde özleştirilmesi gerektiği kanısındayız.

Ajan sözü genel dilde çaşıtlı etkenin yanı sıra “görevli” (memur) (Özl 1978, Saraç 1976, Uyguner 1972 tecimen görevlisi (tüccar memuru), Ülker 1986 agens), satın (ticaret) dilinde “iş görevlisi” (Sade Türkçe 1960, Uyguner 1972, Ülker 1986 agens) anlamlarına da gelmektedir. İlkine “aracı” (Özl 1978, Türkay 2016) denmesi de önerilmiştir. Türkay (2016) “görevli” sözünü ajanın satınsal anlamının karşılığı olarak göstermiştir.

Sade Türkçe kılavuzuyla (1960) özleştirme kılavuzunda (1978) ajanla casus ayrı kavramlar olarak değerlendirilmiştir. Halk dilinde çaşıtlı anlamına gelen gizci sözü her iki kaynakta da casusun karşılığı olarak gösterilmiştir. Özleştirme kılavuzunda çaşıtlı da casusun karşılığı olarak gösterilmiştir. Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulma denemesinde de (Batı II 1978, Eren 1972, Kaçalın 2018) ajan casusla birleştirilmemiştir. Bu çalışmalarda ajana “gizli görevli” (Özl 1978, Sade Türkçe 1960, Türkay 2016), “gizmen” (Batı II 19978, Eren 1972, Kaçalın 2018, Özön 1962) denmesi önerilmiştir. Gizli görevli özleştirme kılavuzunda (1978) “hafiye”nin karşılığı olarak da gösterilmiştir. Saraç (1976), gizli görevliyi Fransızca “agent secret”in karşılığı olarak göstermiştir. Bu sözün İngilizcesi olan “secret agent” Hornby’ye (1995) göre çaşıtlı (spy) demektir; “agent” da bunun eşanlamlısıdır. Kökleşik sözlüklerimizde (Ağakay 2023, Özel 2018, Tuğlacı 1971-1974) de ajan casusla birleştirilmiştir. Biz de buna dayanarak “agens”in dirgerlikdışı anlamlarından birine sözlüğümüzde çaşıtlı anlamında yer verdik. Kısacası, “gizli görevli” anlamına gelen Fransızca “agent secret”ten bozma ajan sözüyle bunun batı dillerindeki eşdeğerlerinin çaşıtlı anlamına geldiği anlaşılmaktadır.

“Dedektif”, “gammaz”, “hafiye”, “jurnalci” kavramlarının da casusla birlikte ele alınması gerekir. Dedektif sözü İngilizce “detective”den bozmadır. “Bulucu kollukçu” anlamına gelen “detective police(man)”in kısaltmasıdır. Latince “detectio” eyleminin türevidir. Kökleşik sözlüklerimizde “gizli kollukçu (polis)” (Özel 2018), “hafiyeye” (Ağakay 2023), “kolluk (polis) hafiyesi” (Ağakay 2023, Özel 2018) olarak tanımlanmıştır. Özleştirme kılavuzuyla (1978) batı kaynaklı sözcüklere karşılıklar bulma denemesinde (Mihçı 1978, Batı II 1978) “izlemci” biçiminde özleştirilmiştir. Hornby (1995) “iş suçları araştırıp çözmek olan kişi” biçiminde tanımlamıştır. Webster’de (1993) ise “özel olay araştırmacısı” (investigator of private affairs) olarak tanımlanmıştır. Gizli kollukçu “secret police(man)”in doğal karşılığıdır (Webster 1993). Şemsettin Sami (Fraşerî 2010) hafiyeyi “gizli soruşturma işlerinde görevlendirilen kolluk görevlisi (tahkîkât-ı hafiyye işlerinde istihdam olunan polis memuru) olarak tanımlamıştır. Dolayısıyla hafiye de, polis hafiyesi de gizli kollukçu demektir. İzlemci takipçi demektir (Ağakay 2023). TDK’nin Türkçe sözlüğünde (Ağakay 2023) stratejist anlamına da geldiği yazılmışsa da Mihçioğlu stratejistin iki anlamını “gengüdümcü”, “ordugüdümcü” biçimlerinde özleştirmiştir (Batı II 1978, Kaçalın 2018, Mihçı 1978, Mihçı 1996). Çerisel anlamdaki stratejiyi 1978’de “ordugüdüm” (Batı II 1978, Kaçalın 2018, Mihçı 1978, Özl 1978) biçiminde özleştiren Mihçioğlu, daha sonra bu sözün “orgüdüm” biçiminde kısaltılabileceğini yazmış (Mihçı 1996), sözcük Püsküllüoğlu’nun (2002) öz Türkçe

(25)

sözlüğüne bu biçimiyle girmiştir. Maslahatgüzara “ışgüder” denmesine (Özl 1978) dayanarak gengüdümcüyle orgüdümcünün “gengüder”, “orgüder” biçimlerinde kısaltılabilecekleri kanısındayız. Yukarıdaki verilerden dedektifin kollukçu olması gerekmediği anlaşılmaktadır. Kollukçu olmayan dedektiflere “özel dedektif” (private detective) ya da “özel araştırmacı” (private investigator) denmektedir (Webster 1993). Bu veriler ışığında dedektife “olayçözer” denmesini öneriyoruz.

Dilimize Farsça üzerinden geçen (Tietze 2021) Arapça kökenli (Steingass 1947, Tietze 2021) “gammaz” sözü Şemsettin Sami’ye göre gıybetçi (dedikoducu), casus (çaşıt) anlamlarındadır. Çankırı’da “kamaz” biçiminde de kullanılmaktadır (Derl, Tietze 2021). Bu biçimi Acaryan’ı kaynak gösteren Karaağaç’a göre Türkçe üzerinden Ermeniceye de geçmiştir. Dil Derneği (Özel 2018) gammazı “söz getirip götürün” olarak tanımlamıştır. Türkçe karşılığı çeşitli kaynaklarda “çekıştırıcı” (Özl 1978, Sade Türkçe 1960, Türkay 2016), “dedikoducu” (Özl 1978, Sade Türkçe 1960, Türkay 2016), “koğcu” (Tar D 1934), koğucu (Tar D 1934), “koğulayıcı” (Tar D 1934), “kovcu”(Cep 1935, Özel 2018, Özl 1978, Sade Türkçe 1960, Tar D 1934), “kovlayıcı” (Tar D 1934), “kovucu” (Tar D 1934), “kovulayıcı” (Tar D 1934), “söz taşıyıcı” (Sade Türkçe 1960, Türkay 2016) olarak verilmiştir (Cep 1935, Özel 2018, Özl 1978, Sade Türkçe 1960, Tar D 1934). “Gammazla-“nın karşılığı ise “çekıştır-“ (Sade Türkçe 1960, Özl 1978, Türkay 2016), “koğ(u)la-“ (Tar D 1934), “kovla-“ (Özel 2018, Özl 1978, Sade Türkçe 1960, Tar D 1934), “kötüle-“ (Türkay 2016), “lakırdı yetiştir-“ (Tar D 1934), “söz taşı-“ (Sade Türkçe 1960, Türkay 2016), “yona-“ (Tar D 1934), “yuna-“ (Tar D 1934) olarak verilmiştir. Sade Türkçe kılavuzuyla (1960) Türkay (2016) “söz taşı-yı, Türkay (2016) “söz taşıyıcı”yı öbür karşılıklardan ayırmışlardır. Bu veriler gammazla “gammazla-“nın, üzerinde birleşilen karşılıklarının “kovcu” ile “kovla-“ olduğunu, kov(u)layıcı (gammaz) ile “kovula-“nın (gammazla-) eşanlamlı seçenekler oluşturduğunu göstermektedir.

Osmanlıcada “günlük yazılık” (yevmiye defteri) anlamına gelen Fransızcadan bozma “jurnal” sözü “gizli soruşturma belgesi” (tahkikât-ı hafıyyeyi mübeyyin varaka) anlamında da kullanılmıştır (Fraşerî 2010). Görevlinin işine gelip gelmediğini yazılığın yazan görevliye de “jurnalci” denmiştir (Fraşerî 2010). Bu düncel kavramlar adlarına bağlı kalınarak “günlük (belge)” ya da kısaca “günge”; “günlükçü” ya da “güngeci” biçimlerinde özleştirilebilir. Daha sonra bu terimlerin anlamı kayarak biriyle ilgili olarak yetkililere verilen olumsuz bilgi, bu bilgiyi veren kişi anlamlarına gelir olmuşlardır (Ağakay 2023). Tarama dergisinde “jurnalle-“nin karşılığı Divan’a dayanılarak “yona-“ olarak verilmiştir. Daha sonra “jurnal”e “giziletim”, “jurnalci”ye “giziletimci”, “jurnalle-“ye “giziletimle-“ denmesi önerilmiştir (Kaçalın 2018, Özl 1978, Özön 1962, Sinanoğlu 1971, Sinanoğlu 1972). Jurnale “yonama”, “jurnalciye “yonar”, “jurnalle-“ye “yona-“ denmesinin daha uygun olacağı kanısındayız. Düncel adlarına bağlı kalınarak “günlük (bilgi)” ya da kısaca “günge”, “güngü”; “güngeci”, “güngücü”, “günlükçü”; “güngele-“, “güngüle”, “günlükle-“ sözleri eşanlamlı seçenekler olarak sunulabilir.

Dilimize Fransızca (Nişanyan 2018, Tietze 2021) ya da İtalyanca (Redh1999) üzerinden giren çaşıt anlamındaki Eski Cermence (Nişanyan 2018, Webster 1993) ya da Gotça (Tietze 2021) kökenli “ispiyon” sözünün “ispiyoncu”, “ispiyonla-“ gibi türevlerinin doğal karşılıkları

(26)

“çaşıtçı” ile “çaşıtla-“dır.Eski biçimi olan “espiyon” (Tietze 2021) dilimize kesinlikle Fransızca üzerinden girmiştir.

Dergimizin geçen sayısında yayımlanan “Taşıt Konakçı” başlıklı yazımızda (Ülker 2026) kekre sözünün derici somağı anlamına gelen “tekri” (Ülker 2024) ile karşılaştırılabileceğini yazmıştık. Cheung (2014) Asetincede akçaağaç anlamına gelen “tägär”, Malkarcada yine o anlama gelen “tıkır” sözlerini Kafkasça alıntılar olarak değerlendirmiş, Asvancada yine o anlama gelen “tek’er”, “tek’ra” ile karşılaştırmıştır. Akçaağacın Latince adı olan “acer”in sözlük anlamının kekre olmasını bu veriler ışığında düşündürücü bulduğumuzu belirtmek isteriz.

<https://www.afcavf.org/fr/symptomes-premonitoires> .

Ağakay MA. Türkçe sözlük. TDK. İstanbul, 1945.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 4. bası. TDK. Ankara, 1966.

Ağakay MA. Türkçe sözlük. 12. bası. TDK. Ankara, 2023.

Akarsu B. Felsefe terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1975.

Altınkök M. Işınbilim terimleri sözlüğü. İÜ Cerrahpaşa Tıp F. İstanbul, 1977.

Epidemic influenza: notes on its origin and method of spread (1891) (<http://www.archive.org/details/epidemicinfluenz00sisluoft>), ubi dantur: “catarrhus febrilis, febris catarrhosa, catarrhus epidemicus, febris catarrhalis epidemica, catarrhus a contagio, morbus catarrhalis, fluxio catarrhalis, synochus catarrhalis, febris catarrhalis, defluxio catarrhalis”.

Arnaudov GD. “Influenza, grippus”. Terminologia medica polyglotta. Sophiae: Editio medicina et physcultura, 1964.

Atalay B. Türk dilinde ekler ve kökler üzerine bir deneme. TDK. İstanbul, 1941.

Nüfuz casusluğu 19/5/2000. Detay Sayfa 2021-08-24. <https://atin.org/detail.asp?cmd=articledetail&articleid=193> .

Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulma denemesi II. TDK. Ankara, 1978.

Baykal BS. Tarih terimleri sözlüğü. 2. bası. TDK. Ankara, 1981.

Berksoy KC. Türkçede ilmî ıstılahlar meselesi, yeni Türkçe bilgi diline yabancı bir dilin nüfuzu. İstanbul, 1929.

Der Sprach Brockhaus. 9. Auflage. Wiesbaden, 1984.

Burhân-ı katı. Tebrizli Mehmet Hüseyin. Çev. Mütercim Âsım Efendi. Haz. Öztürk M, Örs D. TDK. İstanbul, 2009.

Caferoğlu A. Eski Uygur Türkçesi sözlüğü. TDK. İstanbul, 1968.

Türkçeden Osmanlıcaya cep kılavuzu. TDK. İstanbul, 1935.

Cassell’s Latin dictionary. Macmillan. USA, 1982.

Cheung J. The contacts between the Ossetians and their Turcic neighbours, the Karachay-Balkars. 1st International CUA Conference on Endangered Languages, Doğan G. Ardahan, Oct 2014. <https://hal.science/hal-01451600/document> .

Clauson G. An etymological dictionary of pre-thirteenth-century Turkish. University Press. Oxford, 1972.

(27)

- Demir N. “Yılıkı” kelimesi üzerine. Türk Dili Mayıs 2001; 593: 538-541.
- Türkiye’de halk ağzından derleme sözlüğü. TDK. Ankara, 1963-1982.
- Divanü lugat-it Türk dizini. TDK. Ankara, 1972.
- Dorland’s illustrated medical dictionary. 25th ed. Saunders. Philadelphia, 1974.
- Dorland’s illustrated medical dictionary. 26th ed. Saunders. Philadelphia, 1985.
- Dorland’s illustrated medical dictionary. 27th ed. Saunders. Philadelphia, 1988.
- Dorland’s illustrated medical dictionary. 33rd ed. Elsevier. Philadelphia, 2020.
- Duden. Das Wörterbuch medizinischer Fachausdrücke. 6. Aufl. Dudenverlag. Mannheim, 1998.
- Erdoğan A. Ceza yargılama yöntemi yasası. TDK. Ankara, 1972.
- Eren H, Dilaçar A, Saraç T, Özdemir E. Batı kaynaklı sözcüklere karşılıklar XXIII. Türk Dili Ağustos 1972; XXVI (251): 437.
- Eyuboğlu İZ. Türk dilinin etimoloji sözlüğü. 2. bası. Sosyal Yayınlar. İstanbul, 1991.
- Fraşerî ŞS. Kamus-ı Türkî. İstanbul, 1901a.
- Fraşerî ŞS. Resimli kamus-ı Fransavî. İstanbul, 1901b.
- Fraşerî ŞS. Haz. Yavuzarslan P. TDK. Ankara, 2010.
- Fraşerî ŞS. Resimli kâmus-ı Fransevî. Haz. Eskin Ş. TÜBA. Ankara, 2017-2018.
- Genim S. Karakulak suyu kadar hafif. Milliyet 16 Eylül 2023, s. 5. <https://www.sinangenim.com/tr/medya/kose-yazilari/karakulak-suyu-kadar-hafif-542/>.
- Gülensoy T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü. TDK. Ankara, 2007.
- Hornby AS. Oxford advanced learner’s dictionary of current English. 5th ed. Oxford University Press. Oxford, 1995.
- İşçil Şİ, Elöve AU. Türkçe hekimlik terimleri üzerine bir deneme. TDK. Bursa, 1944-1948.
- İzbudak V. El-idrâk haşiyesi. TDK. İstanbul, 1936.
- Kaçalin MS. Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulma denemesi. TDK. Ankara, 2018.
- Karol S. Zooloji terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1963.
- Karol S, Suludere Z, Ayvalı C. Biyoloji terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1998.
- Lewis CT, Short C. A Latin dictionary, bestia. Clarendon. Oxford, 1879. <https://classics.andrewsgadsden.com/lewisandshort/entry/n5232>.
- Lûgat-ı tıb. Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye. İstanbul, 1900.
- Mihçioğlu C, Tezcan S, Saraç T, Dilâçar A. Batı kaynaklı sözcüklere karşılıklar XXII. Türk Dili Nisan 1978; XXXVII (319): 346-347.
- Mihçioğlu C. Sözcüklerin öyküsü. Kültür Bak. Ankara, 1996.
- Mihçioğlu C. Türk hekimlik dili. Kültür Bak. Ankara, 1997.
- Nasuhoglu R, Bingöl G, Gür H, İnan D, Ünal N. Fizik terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1983.
- Nişanyan S. Nişanyan sözlük. Liber Plus. İstanbul, 2018.

(27)

Orta öğretim terimleri kılavuzu. TDK. Ankara, 1963.

Ozankaya O. Toplumbilim terimleri sözlüğü. 2. bası. TDK. Ankara, 1980.

Özel S, Yaşayan S, Özdemir K, Küçükaras H, Çakmakoglu G. Türkçe sözlük. 4. bası. Dil Derneği. Ankara, 2018.

Özleştirme kılavuzu. TDK. Ankara, 1978.

Özön MN. Türkçe-yabancı kelimeler sözlüğü. İnkılâp. İstanbul, 1962.

Öztelli C. Resmî yazışmalar sözlüğü. TDK. Ankara, 1969.

Iris tuberosa L. Royal Botanic Gardens Kew. Plants of the world online. <https://powo.science.kew.org/taxon/urn:Isid:ipni.org:names:439215-1> .

PR İletişim. Fenomen (İnternet ünlüsü) nedir? Nasıl fenomen olunur? <https://www.priletisim.com/fenomen-nedir-nasil-fenomen-olunur/> , 2025.

Püsküllüoğlu A. Öz Türkçe sözlük. Genişletilmiş 13. bası. Arkadaş. İstanbul, 2002.

Räsänen M. Versuch eines etymologischen Wörterbuchs der Türksprachen. Lexica Societatis Fenno-Ugricae. Helsinki, 1969.

Redhouse. Türkçe/Osmanlıca- İngilizce sözlük. 17. bası. Sev. İstanbul, 1999.

Redhouse JW. Müntahabât-ı lügat-i Osmaniyye. Haz. Toparlı R, Eyövge Yılmaz B, Yılmaz Y. TDK. Ankara, 2016.

Roth's klinische Terminologie. 8. Aufl. Oberndörffer E. Georg Thieme. Leipzig, 1914.

Sade Türkçe kılavuzu. TDK. Ankara, 1960.

Salâhî M. Kâmûs-ı Osmânî. Haz. Yılmaz KA. TDK. Ankara, 2023.

Saraç T. Fransızca-Türkçe büyük sözlük. TDK. Ankara, 1976.

Simon HA, Smithburg DW, Thompson VA. Kamu yönetimi. 4. bası. Çev. Mihçioğlu C. AÜSBF. Ankara, 1980.

Sinanoğlu O. Büyük uyanış. 4. bası. Otopsi. İstanbul, 2002, s. 50.

Sinanoğlu S, Saraç T, Özdemir E. Batı kaynaklı sözcüklere karşılıklar Türk Dili Kasım 1971; XXV(242): 147.

Sinanoğlu S, Saraç T, Özdemir E. Batı kaynaklı sözcüklere karşılık bulma denemesi I. TDK. Ankara, 1972.

Türkiye'de halk ağzından söz derleme dergisi. TDK. İstanbul, 1939-1942.

Steuerwald K. Almanca-Türkçe sözlük. ABC. İstanbul, 1982.

Steuerwald K. Türkçe-Almanca sözlük. ABC. İstanbul, 1983.

Osmanlıcadan Türkçeye söz karşılıkları tarama dergisi. TDTC. İstanbul, 1934.

XIII. yüzyıldan beri Türkiye Türkçesiyle yazılmış kitaplardan toplanan tanıklarıyla tarama sözlüğü. TDK. Ankara, 1963-1977.

Tekin E. Metalbilim işlem terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1972.

Tietze A. Tarihî ve etimolojik Türkiye Türkçesi lugati. 2. bası. TÜBA. Ankara, 2021.

(28)

- Tuğlacı P. Okyanus 20. yy ansiklopedik Türkçe sözlük. Pars. İstanbul, 1971-1974.
- Türkay K. Yeni özleştirme kılavuzu. Dil Derneği – Kırmızı Kedi. İstanbul, 2016.
- Türkay K, Koçak S, Göçen E, Gölcüklü L. Uygulayım terimleri sözlüğü I. TDK. Ankara, 1977.
- Türkay K, Koçak S, Ünal S. Uygulayım terimleri sözlüğü. 2. bası. TDK. Ankara, 1980.
- Unat EK, İhsanoğlu E, Vural S. Osmanlıca tıp terimleri sözlüğü. TTK. Ankara, 2004.
- Uyguner M, Tuner H. Tecim, maliye, sayışmanlık ve güvence terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1972.
- Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. İnkılâp. İstanbul, 1986.
- Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. Bütünlenmiş 2. bası. İstanbul, 1991.
- Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. Açıklamalı 3. bası. İstanbul, 2004.
- Ülker S. Türkçe üleşim terimleri üzerine bir deneme. Yeniden Türk Dili Dergisi Mayıs-Haziran 2022; 5(28): 31-49.
- Ülker S. Ülker tıp terimleri sözlüğü. 5. bası. İstanbul, 2024.
- Ülker S. Taşıt konakçı (Vector). Yeniden Türk Dili Dergisi Mayıs-Haziran 2026; 9 (52):
- Üneri S, Kuleli Ö, Gürel O. Kimya terimleri sözlüğü. TDK. Ankara, 1981.
- Velidedeoğlu HV. Türk yurttaşlar yasası ve borçlar yasası. Cilt 3. Terim ve sözcükler kılavuzu. TDK. Ankara, 1975.
- Webster's third new international dictionary of the English language unabridged. Könnemann. Cologne, 1993.
- https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Agent_of_influence=1330828747 , 2 January 2026.
- <https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Influencer&oldid=1345295570> , 25 March 2026.
- https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Internet_celebrity&oldid=10419353 , 27 July 2025.
- https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=List_of_Internet_phenomena&oldid=1345268758 , 25 March 2026.
- https://en.wikipedia.org/w/index.php?title=Iris_tuberosa&oldid=1289112984 , 6 May 2025.
- https://fr.wikipedia.org/w/index.php?title=Célébrité_d%27Internet&oldid=213403699 , 16 mars 2024.
- <https://la.wikipedia.org/w/index.php?title=Influentia&oldid=3766205> , 28 Aprilis 2023.
- https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Etki_ajamı&oldid=36764209 , 5 Şubat 2026.
- https://tr.wikipedia.org/w/index.php?title=Kavak_mantarı&oldid=36782399 , 8 Şubat 2026.
- <https://en.wiktionary.org/w/index.php?title=repens&oldid=88831126> , 26 December 2025.
- Woodhouse SC. Latin dictionary. 20th impression 1977. Routledge. London, 1991.
- Zeren Z. Lâtinçe-Türkçe-Osmanlıca anatomi sözlüğü ve Türk anatomi terimleri. 2. bası. İÜTF. İstanbul, 1959.

(30)

BİR OKUR MEKTUBU

Eray Canberk

(Hayalî bir okurdan hayalî bir dergiye gönderilen bir mektup.)

Sayın dergi yöneticisi,

Ben edebiyat meraklısıyım. Gençliğimden beri şiir, hikâye ve roman okurum. Emekli küçük bir memur olduğumdan şimdilerde bütçem ancak günde bir gazete ve ayda bir kitap almaya izin veriyor ama okuma merakımı giderecek başka yollar buldum. Günlük gazeteleri bulunduran tek tük kahve keşfettim. Gidip oralarda bir ya da iki çay parasına öteki gazeteleri okuyorum. Bir de yeni moda kitapevlerinde masa iskemle koyuyorlar ya oralara da dadandım. Okumak istediğim bir kitabı raftan alıyor iskemleye oturup okumaya başlıyorum. Eskiden kitap raflarının önünde ayakta durup kitap okumak zorunda kalıyordum. Bu yorucu bir işti ve yaşımla ilerledikçe büsbütün yorucu oluyordu. Şimdi rahatım. Gerçi bu yöntemle bir kitabı okuyup bitirmem çok zaman alıyor ama olsun.

Bütün memur emeklilerinin düşü olan ticaret hayatına atılmayı hiç düşünmedim. Ticaret benim mizacıma uymazdı. Ayrıca ticaret hayatına atılan emekli arkadaşlarımla çoğunun emekli ikramiyelerini telef edip müflis birer tüccar durumuna düşmeleri de benim için bir uyarı oldu.

Neyse, sözü uzatmayayım da konuya geleyim. Gençliğimde bir iki edebiyat dergisi de okurdum. Şimdi yine okuyorum ama ancak ve yine kitapevlerinde. Sizin derginize de bu arada göz atıyorum.

Okuduğum kitaplar ve yazılar beni ufak tefek eleştiriler yazmaya yöneltti. (Söz konusu yazılar için çocuklardan kalan okul defterlerinin boş sayfalarından yararlandığımı da belirtmek isterim.) Baktım bunlar epeyce birikmiş. Bunların bir bölümünü size göndermeyi düşündüm. Bu kısa yazılarda sadece okuduklarımı konu etmiyorum; izlenimlerimi, işittiklerimi, tanık olduklarımı da konu ediyorum. Biraz alaycı ve iğneleyici yazılar ama belki hoşunuza gider de derginizin sayfalarına koyarsanız beni pek sevindirirsiniz.

Şunu da eklemek istiyorum: Gençliğimde herkes gibi bir iki şiir yazmıştım ama bunlar anılmaya bile değmez. Hikâye ve roman yazmaya ise kalkışmadım. Gerçi şimdilerde yazılan birçok hikâye ve romana göz attıkça kendi kendime “Ben de bu kadarını yazabilirdim!” diye düşünüyorum ama bu söz bana edebiyattan ve sanattan habersiz bazı kimselerin sarf ettiği sözleri hatırlattığı için haddimi bilip hemen kendimi topluyorum. Ayrıca hikâye ve roman

(31)

yazsam ne olacak? Kim benim elimden tutar? Ne edebiyat çevreleri beni tanır, ne benim adlarını ve eserlerini tanımam dışında edebiyat çevreleriyle bir aşinalığım vardır. Ne bana arka çıkacak güçlü finans adamları tanırım, ne de siyasi geçmişimizde unutulması gerekirken unutturulmayan, hâlâ sözü geçen birilerini...

Yine sözü uzatıp değerli zamanınızı aldım ama son bir söz: Sabahtan akşama kadar okey oynayan, bütün zamanını borsadan para kazanmaya ayıran ya da anılarını bire bin katarak birbirlerine anlatan emekli arkadaşlarımdan çoğu kitap okuduğum, okumayı sevdiğim için beni pek ciddiye almaz. Bu yüzden yazılarımda takma ad kullanacağımı özellikle belirtmeliyim. Yoksa bir de yazı yazdığımı duyarlarsa iyice gözlerinden düşerim!

Yazılar benden, değerlendirme sizden. Yazılarımı yayınlamazsanız sakın gönül koyacağımı sanmayın. Ben zaten başından beri yazar değil okur olmayı seçtim. Yine okumayı sürdürürüm. Hem toplumumuzun yazardan çok okura ihtiyacı olduğunu düşünerek bundan kendime bir böbürlenme payı bile çıkarabilirim.

Yazdıklarımı yayınlamaya değer bulursanız devamını da getirebilirim, daha doğrusu devamını da yazabilirim. Bu yazılar için şimdiden birkaç ad bile düşündüm: İğneli Fıçı, İğneli Karınca, Ukala, Meraklı Turşucu, Patavatsız, İğne ile Çuvaldız... Bunlardan biri olabilir. (Önce belirttiğim gibi; takma ad kullandığımı unutmayınız!)

Çalışmalarınızda başarılı olmanızı diliyorum. Sevgiler ve saygılar.

Sabit Tükenmezokur

*

Bunca yıldır okurum yine de bazı şeyleri anlamakta güçlük çekiyorum. “Ah, keşke bir yabancı dil bilseydim!” diye de kendi kendime hayıflanıyorum. Özellikle çeviri kitaplar konusunda sıkıntılarımla oluyorum. Hikâye ve roman çevirilerindeki Türkçe yanlışları beni çileden çıkartıyor. “Fincanın kulpı” yerine “fincanın sapı” dendi mi elimdeki yarısı kırmızı, yarısı mavi kalemin kırmızı ucuyla hemen kelimelerin altını çiziyorum. (Şimdi hemen hemen hiç bulunmayan bu kırmızılı mavili kalemlerden bir zamanlar bol miktarda almıştım. Ne yazık ki bitmek üzereler. Sonra nasıl bir kalem kullanırım, nasıl bir yöntem izlerim diye de düşünmüyorum değilim.) Çeviride çok hoşuma giden kelimelerin ya da cümlelerin altını da maviyle çiziyorum. Eski çevirilerde maviler egemen, yeni çevirilerde kırmızılar... Böylece yaşanan çeviri sorunu görsel olarak da kendini belli ediyor!

Hele düşünce kitaplarında çeviri sorunu çok daha vahim. Bu durumda kendi kendime şu soruları soruyorum:

(32)

-Çevirmen Türkçe'yi mi bilmiyor yoksa yabancı dili mi? Her iki dili de mi bilmiyor? Birini biliyor da ötekini mi bilmiyor?

-Çevirdiği kitabın yazarı konusunda yeterli bilgi sahibi mi acaba?

-Çevirdiği kitabı anlamadan mı çevirmiş?

-Özgün kitap (ya da yabancı dildeki kitap) da acaba böyle anlaşılabilir bir kitap mı?

*

Ben “sade” bir okurum. Şairlerle, yazarlarla tanışayım, onlarla ahbablık kurayım diye bir tutkum yok. Yine de dolaylı olarak böyle tanışıklıklar oluyor. Geçen gün bir kahvede bir dostumla otururken masamıza tanımadığım bir genç geldi. Dostum gelen genci tanıyormuş. Adlarımızı söyleyerek bizi tanıştırdı. Genç adam oturur oturmaz konuşmaya başladı. Bir şeylere öfkelenildiği anlaşılıyordu. Ben kendimi unutturmak için önümdeki gazeteye daldım ama genç adamın söyledikleri arada sırada kulağıma çalınıyor.

-... şiirde imge önemlidir... simgesel imgelerden yola çıkarak... sözcük birim değildir... dize hiç değildir... anlatım düşüncenin önüne geçmeli... hayır geçmemeli... şiirin özgül ağırlığı özgün ağırlıdır... yaşamsal açılımlar görselliği zorlar...

Genç adam böyle bir hayli konuştuğundan sonra kalktı gitti.

-Arkadaş şair miydi yoksa? diye sordum.

-Nereden anladın?

-Söylediklerinden bir şey anlamadım da!

*

Sanırım son yıllarda yazılmış olan ve okuduğum yeni romanlar (bizim yazarlarımızın romanları ve hatta çeviri romanlar) beni etkiledi. Bir roman yazmaya kalksam nasıl bir roman yazardım diye düşündüm. Şöyle bir taslak hazırladım:

-...Romanın konusu XVIII. yüzyılda geçmeli. Venedik'te başlayıp Semerkand'da bitmeli...

-...Romanın kahramanı gezgin (adı Maceracini di Curioso) (yabancı dil bilmediğimden bu adı, yabancı dil bilen bir dostumun yardımıyla oluşturabildim) Doğu'yu merak etmektedir...

-...Kahramanımız İstanbul'a gelir... Galata'ya yerleşir...

-... İstanbul'a gelene kadar gördüğü Osmanlı ülkesi, İstanbul'da yaptığı şehir içi ve yakın çevre gezilerinin, gözlemlerinin etkisiyle Osmanlı ülkesine ve yaşayışına hayran kalır...

(33)

-...Eski yazı ve Türkçe (daha doğrusu Osmanlıca) öğrenip eski İstanbul'a yani sur içindeki İstanbul'a taşınır ve böylece gavurların çoğunlukta olduğu semtlerden uzaklaşıp Osmanlı gibi yaşamaya başlar...

-...Kendini Merakî Rehpesend Çelebi diye tanıtır...

-...Osmanlı'da yenileşme hareketleri başlamıştır. Rehpesend Çelebi bunun Osmanlı'yı bozacağını düşünmektedir. Bu yüzden, yenileşme hareketlerine karşı çıkanlara destek verir...

-...Bu arada Kumrucu Hasan Efendi adlı gizemli bir kuşbâzla tanışır...

-...Kumrucu Hasan Efendi kuş peşinde diyar diyar gezmektedir...

-...Osmanlı dünyasını daha iyi tanımak isteyen Merakî Rehpesend Çelebi de kuşbazın peşinde yola çıkar... Gezileri Sermerkand'a kadar uzayacaktır...

-... (Romana yakışır bir ad bulunacak!)

*

Gazete ve edebiyat dergilerinden izleyebildiğim kadarıyla şair ve yazarların okuyup yazmaya pek zamanları kalmadığı izlenimi uyanıyor bende. Açık oturumlar, imza günleri, protesto yürüyüşleri, radyo ve televizyon programları, konuşmalar, okullarda öğrencilerle yapılan söyleşiler, çeşitli şehirlerde açılan kitap fuarlarına ve düzenlenen edebiyat etkinliklerine katılma, meyhane buluşmaları oldukça fazla zamanlarını alıyor olsa gerek.

Şair ve yazarlara “Nasıl yazarsınız?” diye sorulacağına “Ne zaman yazarsınız?” ya da “Yazacak zamanı nasıl buluyorsunuz?” diye sorulsa daha yerinde olur gibime geliyor.

Yine de şiirler, hikâyeler, romanlar çıkıyor ortaya. Yazarlığın sırrı da burada olmalı.

*

Genç yazarların Osmanlıca'ya ilgi duymalarının kendi uğraşları açısından önemli olduğuna inanıyorum da Osmanlıca kelimeleri kullanma meraklarını anlamıyorum. Söz gelişi “ziyâde” kelimesini ne kadar çok kullanıyorlar. Bir metni okurken “ziyâde” ile karşılaşınca hemen altını kırmızı kalemle çiziyorum. Çizerken de şu Hüzzam türküyü mırıldanıyorum:

Asker oldum piyade,

Bugün aşkım ziyâde,

Evlilerin sevdâsı,

On parmağı kınalı,

Bekârlardan ziyâde.

*

(34)

Yine “ziyâde” kelimesi. Kahve içildikten sonra “Ziyâde olsun!” diye teşekkür edilir. Bunun yerine “artsın” ya da “çoğalsın” ya da “daha fazla olsun” denemez elbette. “Artsın” deyince aklıma geldi. Gençliğimizde gittiğimiz küçük bir Şehremini meyhanesinin duvarında bir dörtlük asılı dururdu. Bakalım hatırlayabilecek miyim?

İçelim âb-ı hayatı neş’e verir bedene,
Mevlâm rahmet eylesin rakıyı icad edene,
Artsın eksilmesin, taşsın dökülmesin,
Allah kimseyi meyhanesiz memlekete düşürmesin.

(Lâf aramızda, bunu bugünkü yöneticilerimiz işitmesin!)

*

Bana sorarsanız Osmanlıca’ya tutkun gençleri büyüklere özenip lügat paralamak isteyen çocuklara benzetiyorum. Çocuklar büyüklerinden duydukları kelimeleri bilir bilmez kullanırlar. Hele çok bilmiş, lâfazan kız çocukları. Böyle konuşan çocuklar hoş görülür, hatta sevimli bulunur ve “Seni cimcime seni!” diye de gönlü okşanır. İlle de Osmanlıca kullanacağım diye direten gençlere de dense dense “Maşallah, neler de biliyor!” denebilir!

Geçenlerde genç bir hanım yazarının okurken elimde yine kırmızı kalem vardı. Gerektiğinde değil her aklına esen yerde Osmanlıca kelimeler kullandığı için kaleminin ucunu birkaç kez yontmak zorunda kaldım. Hudut, tekerrür, hadise, mesele çizdiğim kelimelerden birkaçı. Gençlerin çoğunun kullandıkları Osmanlıca kelimelerin ne anlama geldiğini bilmediklerini, kulak dolgunluğuyla yetindiklerini düşünüyorum. Sonunda dilimiz “geri iade etmek” gibi “galat-ı meşhur yaygın yanlışlardan” ibaret bir dil olup çıkacak!

(Bunları yıllar önce yazmışım. Demek ki oldukça uzak (yoksa “yakın” mı desem?) görüşlüymüşüm. Bildiğiniz gibi son günlerde Osmanlıca hayranlığı, eski yazıyı öğretme baskısı aldı başını gidiyor. Okullara Osmanlıca dersleri, eski yazı dersleri konuyor. Bu dersler seçmeli de değilmiş, zorunlu olacaktı! “Eski kültürümüzü öğretme, tanıtma” heyecanı öylesine şiddetli ki tepkiler karşısında bazı kimseler kendini tutamayıp “Öpe öpe öğreteceğiz” diye çok incelikli bir ifadeyle ve “manidar” sözlerle savunmaya (yoksa saldırıya mı?) geçmekten geri kalmıyorlar.

(Yazarın notu: 2000’li yılların başında kaleme alınmış olan bu yazının güncelliğini koruduğunu sanıyorum. Ne var ki söz konusu okur artık kahvelerde gazete bulamayacağı gibi çaya da zam geldiğinden kahveye de gidemez olmuştur!)

GÜNEŞİ İÇENLERİN TÜRKÜSÜNÜ SÖYLE,

FERHAT ÖZEN

Bu günler, gelir geçer. Enseyi karartmamalı, demiştim.

Sen enseyi karartmazsan, kara gün kararıp kalmaz.

Hep biliriz ki karanlığın en koyu olduğu an, sabaha en yakın andır.

Böyle durumlarda, hep bu nedenle, zulmün artsın, denir.

Çünkü bilinir ki zâlimin zulmü artarsa, bu onun, tez zevâl bulacağını
(yok olacağını, çökeceğini) gösterir.

Kışın sonu bahardır, demez miyiz?

Hem sonra, Güneş her sabah yeniden doğar.

Ve üstelik, unutmayalım, Güneş, hep Doğu'dan yükselir.

Burada, Güneş metaforunun yaşamdaki karşılığı, Anadolu'da doğan Antikçağ uygarlığı ve daha sonrasında başlayan İslâm Aydınlanması değil yalnızca. İslâm Aydınlanması'nıinkıvılcımladığı Batı Rönesansı, onu da izleyen ve günümüze dek uzayan İslâm Ortaçağı'nda, gerçek bir Güneş gibi doğan, Atatürk ve Cumhuriyet Aydınlanması'dır. (Güneş, Atatürk'ün de çok kullandığı bir imgedir. "Devrim, güneş kadar parlak, güneş kadar sıcak ve güneş kadar bizden uzaktır" der örneğin bir yerde. "Yönümü daima o güneşe bakarak belirler ve öylece ilerlerim, ilerlerim; parlaklığı ve sıcaklığı ilerlememe izin verinceye kadar ilerlerim. Tekrar ilerlemeye devam etmek üzere dururum; güneşe bakar, tekrar yönümü bulurum" der başka bir yerde.)

Ama ne acıdır ki ülkemizde en az 60 - 70 yıldır, bir güneş tutulması yaşanıyor. Güneş tutulması, akıl tutulması demek... Aklın baştan gitmesi, bilimsel düşüncenin bu toprakları terk etmesi demektir.

Dahası, bugün Güneş Doğu'dan batıyor. Ama durun! Doğu'dan batıyorsa da, ne demiştik? Enseyi karartmayalım.

Evet akıl, bilim bu toprakları terk ediyor.

Ve fakat,İsâ'dan önceki tarihsel süreçlerden başlayarak ışık hep Doğu'dan yükselmiştir.

Ve unutmayalım, "Güneşi sen çekeceksin buluttan" Ahmet Telli dedikçe.

Oğuz Atay'ın dünyası ve Tutunamayanlar

FÜGEN KIVILCIMER

Oğuz Atay'ın yarattığı o içtenlikli, acı bir mizah barındıran dünyasına adım atabilmek için önce; “Tutunamayanlar” romanın ilham perisi; metaforik kavram olan ve kendisinin DisconnectusErectus ismini verdiği varlıkları tanımalıyız diye düşünüyorum. Garip Yaratıklar Ansiklopesinde; “beceriksiz ve korkak bir hayvandır, insan boyunda olanları bile vardır, yalnız pençeleri ve özellikle tırnakları çok zayıftır, dik arazide, yokuş yukarı hiç tutunamazlar.” Diye yazıyor. Oğuz Atay'ın tutunamayanları ise hepimizin arasında, kendi ruhsal yapılarına uygun bir belirsizliğin içinde telaşla hatta etekleri tutuşmuş gibi dolaşıyorlardı. İşleri çoktu, çözülmesi gereken problemleri çoktu, okunması gereken kitapları, görülmesi gereken resimleri, gözlenmesi gereken insanları, kimsenin önemsemediği ayrıntıları çoktu. Bu çokluk ancak bir tutunamayanın çözebileceği bir karmaşaydı. Tutunanların anlayamayacağı, ret edeceği türdendi dertleri. Atay, düşünüyordu, ne düşündüğünü ancak “disconnectuserectusların öyküsünü yazdığında öğrenecektik. Bu bir keşif gibi gelmişti ona çünkü onların her biri, bir tutunamayana denk düşüyordu. Oyunlar yaratacak denli zekidirler, çok kitap okudukları için entelektüeldirler, baş edemeyeceklerini düşündükleri için dünyanın kirinden, pasından uzak yaşarlardı. Yanlışın şakasını yapan ironin metindeki karşılığı, kahramanların yabancılaşmış ve çaresiz dünyalarında gizlidir. Hem farkında olan hem de değiştirme iradesinden yoksun edilgenlik halidir Atay'ın kahramanlarını kuşatan. Elllerinde, avuçlarında kala kala ironi kalmıştır. Aklıma Soren Kierkegaard'ın sözleri geliyor. “Amaç farklı gösterdiği zaman ironiden başka bir şey değildir, ironist kendisini olduğundan farklı gösterdiği zaman, amacının insanları buna inandırmak olduğu düşünülebilir, ancak asıl amacı özgür hissetmektir ve bunu ironiyle elde eder. Ironiyi anlamayan ve onun fısıltılarını duyamayan kişi özel hayatın mutlak başlangıcı diyebileceğimiz şeyden yoksundur.” Atay'ın tutunamayanları da yüksek egolarını ironi yoluyla segilerler.

Şimdi, Oğuz Atay'ın dünyasına daha yakından bakabilmek için “Tutunamayanlar” kitabının önsözünü yazan Ömer Madra ve Enis Batur'a kulak vermek gerekiyor sanırım:

“Aydın “sınıfı” içinde yer alıyordu Oğuz Atay ve o sınıfın derinlemesine tahlilini yapıyordu. Biraz karamsar, biraz acı, çokça güldürücü... aydın bir tahlil işte. Tüm romanlarının, öykülerinin ve oyunun ana konusunu bu meselenin oluşturduğu söylenebilir. Öylesine bir irdilemedir ki bu, sonunda ortaya hiç de küçümsenmeyecek boyutta bir “aydınlar destanı” çıkmıştır.” der Ömer Madra.

Enis Batur ise: “ 1934 yılında doğan Oğuz Atay, 1977 de 43 yaşında ölene dek hızlı dönen bir dünyanın ne hızına, ne de ritmine ayak uydurabilmiş: Harflerine sinen siyah ama ince alayı biraz kazıyın, herkes adına kanayan vandal bir yürek bulursunuz orada.” diyor. (Vandal...)

Türk edebiyat tarihçisi, kuramcısı Yıldız Ecevit'in “Ben Buradayım” (Oğuz Atay'ın Biyografik ve Kurmaca Dünyası) adlı 572 sayfalık kült eserinde; ailesini, çevresini, çocukluğunu, gençliğini, erişkinliğini, kitaplarını, yaşadığı dönemin, genel ve edebi havasını en ince ayrıntılarıyla

birlikte anlatırken, Atay'ın kitaplarının oluşum sürecine ve okuduğu kitaplara da uzun uzun değiniyor. (Doğduğu.....)

Henüz “Tutunamayanlar” yazılmamıştır. Kitap yığınlarıyla dolu evinde Atay, hem düşünüyor, hem okuyordur; Dostoyevski, Nobokov, Kafka, Sartre, Albert Camus, Virginia Woolf, Tanpınar, Halit Ziyade daha birçoğunu okurken sıra Cervantes'in Don Kişot romanına geldiğinde “İşte bu!” deyip ekliyor: “Don Kişot, alzheimer hastası olamaz. Tavırlarındaki süreklilik ve edindiği amaç, gelgit bir aklın ürünü olmaktan çok, görmek istediği rüya için uykuya yatan birini andırıyor. Bu durumda Don Kişot, deli ya da hasta değildir. Bilinci gayet açık ve yerinde.” Don Kişot'un aynı zamanda kilise papazı olan doktorunun: “Farkında mısınız? Sözlerindeki akıcılığı... Ne kadar da düzgün cümleler kuruyor öyle. Eğer Don Kişot deli ise bizler neyiz?” Atay bu sözü okuduğunda; kendi düşüncesinin doğrulandığını görüp özgüvenini artırıyor. Cervantes'in bu eseri birçok açıdan önemli bir eserdir. Çok farklı okumalara elverişli bir başyapıttı. En belirgin ve bir tutunamayanın ilk bakışta fark ettiği özelliği bilinç çatışmalarının oldukça başarılı tanımlanıyor olmasıydı.

Atay'ın samimi dili, bilinç akışı tekniği ile yani nitelikli ve yeni bir tarz ile üstelik şiirsel, her türlü sanatın gelişim çizgisinde görüldüğü gibi edebiyat alanında da hissedilen daha içe kapanık, daha ürkek, ve daha yalnız karakterler ve anlatım ile buluşacaktı. Bir tutunamayanı anlatabilmenin en iyi yolunun bu tekniği kullanmakla mümkün olabildiği ancak yıllar sonra anlaşılabilirdi.

Demokrat Parti iktidara geldiği yıl, Ankara Maarif Kolejinde lise öğrencisi, İstanbul'da mühendislik öğrencisi olduğu yıllarda ise Türkiye'nin çehresi değişiyor, inanılmaz bir hızla: Yeni binalar, yeni yollar, atölyeler yapılıyor. Enis Batur'un değişimiyle “Yeni bir çukur açılıyor Cumhuriyet'in ortasında. Mühendis çıktığı sırada, şiir ve düz yazı serüveninin yoğun sarsıntısının sahnesini oluşturan Pazar Postası'nda amansız bir tanık olarak, sessiz ve geride olup biteni izlemektedir.

1954'te Saatleri Ayarlama Enstitüsü, 1956' da Perçemli Sokak, 1957'de Vüsat O. Bener'in Yaşamaz'ı, Kemal Tahir'in Rahmet Yolları Kesti'si, 1958'de Üvercinka ve daha sonra Aylak Adam çıkıyor. Anlatım ve bildiri düzlemlerinde açık bir başkalaşım yaşanıyor.

Oğuz Atay ise 1957 de İstanbul Teknik Üniversitesi İnşaat Fakültesi'nden mezun olduktan sonra Yıldız Teknik Üniversitesi İnşaat bölümünde öğretim üyesi, 1975 te doçent oluyor ve Topografya adlı mesleki bir kitap yazmakla meşgul görünüyor.

27 Mayıs Devrimiyle, yeni dönemeçler, yeni bir anayasa, yepyeni kuramsal açılımlar gerçekleşiyor. TİP kuruluyor, AP kuruluyor, TÖS kuruluyor. Doğan Avcıoğlu Yön'ü, Mehmet Fuat, Yeni Dergi'yi, Cemal Süreya Papirüs'ü çıkarıyor. Türkiye'de aynı zamanda, sosyalizm ve varoluşçuluk aydınlar arasında gündeme geliyor. Susuz Yaz, Yılanların Öcü ve Cemo gibi eserlerle köy gerçeğiyle edebiyatın öteki yüzü gün ışığına çıkıyor. Oğuz Atay, ülkemizde, baş gösteren altmış sekiz olaylarını da uzaktan izlemekle yetiniyordu. Zaten bir tutunamayanın en belirgin özelliği herhangi bir olaya yeterli mesafeden bakmasıdır. Sanata olan eğilimleri

perspektif duygularını olgunlaştırdığından en doğru açığı seçmekte ustalaşmışlardır.(dönem yazarları...) İşte kabataslak anlatmaya çalıştığım bu ortamda, el yazısıyla yazılmış 484 sayfa tutan; o dönem aydın sınıfının gamlı, trajikomik tarihini 32 kısım tekmi bir den kucaklayanTUTUNAMAYANLAR çıkıyor. Yıl 1970, Atay, TRT'nin açtığı yarışmaya katılıyor ve TRT roman ödülünü kazanıyor.

Tutunamayanlar'ın iki ana kahramanı Selim Işık ve Turgut Özben okul yıllarındaki tanışmaları bile bir "vakit geçirme" oyunuyla başlar, karmaşık oyunlar çerçevesinde anlatı boyunca genişler, oyun kavramı, bütün olarak oyunun yaşanma anındaki sıkıntı olduğunu düşündürür. "Turgut merakla sordu: Affedersiniz ne yapıyorsunuz orada? Uzun boylusu başını çevirmeden yanıt verdi: 'Sıkılıyor'uz' Turgut bu sözden ümitlenerek yavaşça yanlarına kayd ve sıranın üzerine aşağıya yazılmış sayılara anlamadan baktı. 'vakit geçirme oyunu oynuyoruz' dedi uzun boylusu. 'Ve başarıyoruz da!' Bu anlatı düzleminde oyunun bir tem oluşu Atay'ın insan yaşamındaki temel oyun güdüsünü irdeleme çabasından doğar.

Selim Işık, iç dünyasının karmaşasını oyunlarla aşmaya çalışırken, hastalanıp oyunların da yetmez olduğunu hissettiğinde intihar eder. Turgut Özmen'e bıraktığı mektuplamühendis Turgut'un yaşamı da alt üst olur. Selim'in intiharını sorgulamaya başlamasıyla Turgut'un öyküsü; iç konuşmalar,Selim ile ilgili anıları, ruh çözümlemeleriyle ilerleye dururken küçük burjuva yaşamının ve tutunanlar dünyasının kokuşmuşluğunun ayırımına varır. Artık onun için de bu kokuşmuşluğun içinde tutunan olabilmenin kendince kabul edilebilirliği kalmamıştır. Kitabın sonlarına doğru artık Turgut eski Turgut değildir. Kendinde olan değişimlerin ayırına varır ve bunu düzeltmek için elinden gelen her şeyi yapsa da artık bir "(hatta evine döner...) tutunamayan üyesidir, tutunamayan iksirini içmiştir bir kere görevini yapar ve gider. (Yazmayı düşünmediği halde Yazar olan Turgut'u.....)

Oğuz Atay, sıra dışı bir kalemdir. Edebiyatta dünden bugüne çok konuşulmuştur ve konuşmaya devam edecektir kuşkusuz. Türkiye'nin adeta resminin çekildiği bu eser, bir açıdan bakınca Türkiye ansiklopedisi gibidir. Romanda, Türk kültüründen tutun da sosyal hayattaki kangren olmuş sorunların ironik bir dille ele alınmasına kadar birçok konuya temas edilmektedir. Oyunlaşan metinler hem politik hem toplumsal hem de insansal sorunlarla karşımıza çıkar. Acıklı bir güldürüdür bir bakıma.

Oğuz Atay, anlatılarının bütünsel dokusunu belirleyen; coşkun küçük dünya meseleleri arasında boğulmanın ezikliğini sürekli hissederken, aklından geçen büyük meselelerin adamı olamamanın trajedilerini hazırlar. Küçük dünya meseleleri olarak adlandırılan bizzat büyük umutların yok oluşunu seyreden Türk toplumunun bir şekilde analizini yapar. Modernizmin aydına düşen soruları ve sorgulamalarında dün- bugün- yarın bir bütün olarak metinlerinde yerini almıştır. 'yaşamsal bir ilke' olan dürüst bir aydın olma perspektifi ileTanzimat'dan bu yana küçük burjuva duyarlıklı aydının sorduğu sorular da Atay'ı kuşatmıştır. Oğuz Atay kurgularındaki oyun vurgusu bu soruların peşi sıra somutlaşabilmiştir.

Oğuz Atay, bir edebi yenilikçi, bir modernist, ironist, hicivci, estet aynı zamanda ahlakçıdır. Ama onun ahlakçılığı, çağrıştırdığı gibi didaktik bir ahlakçılık değildir. İnsana ve hayata karşı içtenlikli bir sevgi temeline dayanan, büyük, geniş ve derin bir hümanizm ahlakıdır

romanlarından yansıyan. Kusursuzun peşinde değildir; önerdiği ahlak, kusurlu insanları da kusurlarıyla birlikte anlayarak kucaklamayı öngörür. Kusursuzluk, roman kahramanı Selim’e göre belki yalnızca soyut bir kavram olan İsa’ya özgüdür. Uğruna çaba gösterilecek bir hedefi temsil eder. Atay’ın aradığı ahlak, içten gelme ve güler yüzlü olmalıdır. Selim, ilkesel düzeyde bunun böyle olduğunu kabul etmiş ama hayatını yaşarken bu yükün altından kalkamamış, başka kimseye zarar veremeyeceği için kendini öldürmüştür.

Birçok Oğuz Atay okuru için “Tutunamama” hali bir kaçış, uzaklaşma, küçük burjuva aydınının ikiyüzlülüğüne dair bunalıtı olarak irdelenir birçok incelemede. Bu kaçışın, bu günümüze işaret eden yanı kadar politik boyutu da çoğu kez göz ardı edilerek aydın bunalımına indirgenen bir okuma hatasına düşülmüştür çoğu kez. “Oyunlarla Yaşayanlar” dan, “Tehlikeli Oyunlar’a kadar birçok metin bilinçli bir oyunlaştırma veya tiyatrallıkla okura ulaşır. Biçimsel ilkeler ve metin örgüsü açısından bir üçleme sayılabilecek “Oyunlarla Yaşayanlar”, “Tehlikeli Oyunlar”, “Tutunamayanlar” sanatı oyunla koşutlarken post modern ögelere de yer verir. Roman kahramanları dünyayı trajik bir sahne olarak varsayarken her biri hem trajik hem de komik bir intihar figürüne de dönüşür. Oyunlaşan metinler hem politik hem toplumsal hem de insansal sorunlarla iç içe karşımıza çıkar bu noktada. Acıklı bir güldürüdür diğer açıdan. Yaşadığının veya oynadığının yer yer bilincinde olmasa da bütün kahramanlar bu coğrafyada oynanan büyük oyunun küçük oyuncularıdır adeta.

Hiciv ve mizahla yürüyen Atay metinleri, söz konusu oyunculukla iç içe çok katmanlı metinlerin verimli topraklarında ilerlemektedir.

Atay, yetmişli yıllarda tuttuğu Günlükler’inde şöyle diyor: “Her şeyi görmeye çalışan insanın ümitsizliği, her çeşit insani karanlık çabalar içinde görmenin verdiği bezginlik, zavallı karanlık insanların devrimlere yapışarak doğrulmaya çalışması, sefalet içinde öğrenciler, eylem dışında hiçbir tutunacak bilgi-görgü- sevgi vb dalları olmayan ümitsiz gençler, bu arada toplumun çılgınlıkları, televizyon, seks, futbol, kat, araba, deniz kıyısı, geziler, gençlerin ölümü, eylemciler ve hippie kılıklı züppeler, tüketim sanayiinin dörtlüye gidişi, reklamlar, tüccarın birikim endişesi, miskin ve ruhsuz hocalar, öğrencinin başına geçerek büyük adamlık komplekslerini tatmine çalışan hocalar, Demireller ve onlar gibiler, küçük aydının moralist çabası, Ecevit, burjuva aydınının ezilişi... (Ne yazık ki bugün gibi diyemeyeceğim.....)

Atay’ın kaleminden çıkan bu tahlil altmışlarla başlayan burjuva sınıfının ve kapitalist ekonomik modelin toplumsal yaşamdaki ağırlığına işaret eden bir bakış açısını yansıtsa da sizce günümüzü de kapsamıyor mu?

20. yüzyılın bireysel tarihini oluşturma serüveni Atay’ın kaleminden Hikmet Benol, Turgut Özben, Selim Işık gibi roman kahramanlarının dünyasıyla verilir. Küçük burjuvazinin iç intiharlarıyla başlayan serüven, bir tarihsizlik ve kimliksizlik sancısı yaşayan Türkiye analiziyle üst katmanını örecektir. Kafka’nın duyduğu dehşetin, insanların evrendeki baş aşağı gidişinin farkına varan aydının sessiz kalan yankısının Atay’ın kurgularındaki katmanların içerisindeki yoğunluğu, nesnel gerçeklikle temelde bir hesaplaşmayı doğuracaktır, Türkiye aydınının kimlik sorunuyla tartışmasıyla beraber...Bütün bu tartışma başlıkları Atay’ın metinleri içinde kesintisiz bir düşünme ve tartışma göstergesidir. Atay metinleri, bilinç parçalanmasının çeşitli

görüntüleri, burjuva ideolojisinin göstergeleri ekseninde, günümüz aydını için Atay'ın kaçınılmaz kabulünü beraberinde getirmiştir. Kısaca "bu kalın roman ne anlatıyor?" diye soracak olursanız: "Her şey!" diyebilirim. Örneğin; 104 ncü sayfada: "Hakkınız yoktu buna: bizi zevksizliğinize mahkûm etmeye" der ve estetiksizlik sorununuleitmotif olarak sürekli karşımıza çıkarır. Örneğin: Turgut, Selim'in ölümünden sonra onun izini sürmek için gittiği Ankara'yı şöyle betimler: "Hava aydınlanıyor, çirkin teraslar, birbirine girmiş çatılar yavaş yavaş ışığa çıkıyordu... Şehrin üstüne çirkinlik yığınları çökmüştü. İçinde herkesin payı olan çirkinlikler. Mimarıyla, mühendisiyle, ressamıyla, yazarıyla bütün aydınların, rahatsız olmadan bir köşesinde tutunmak için uğraştığı çirkinlikler..." Atay, çirkin binalar karşısında bunalır, ama aynı zevksizlik eşyalarda da gözüne batır, en başta Turgut'un evindeki "yaprak biçimindeki gümüş tabla" dan söz ettiği gibi bu leitmotif birçok yerde tekrarlanır. Onu şaşkınlığa düşüren bir durumdur bu. Bir toplum, hayatının, tarihinin belirli bir döneminde bol bol sergilediği bir estetik beceriyi, bir zevk inceliğini niçin ve nasıl kaybeder? Diye sorar.

Kentler, böyle kentleşir, evlerin içi böyle donatılırken, bu yapılanma içinde insan ilişkileri nasıl olabilir? Roman, bunu irdeliyor. Tutunamayanlar, tutunanlar, berbat insan ilişkileri, berbat bir etos! Selim, gibi birini intihara götüren atmosfer!

Roman, Selim'in büyüme ve olgunlaşma öyküleriyle birlikte Türkiye'yi anlatıyor. Oğuz Atay, iyi bir romancının yapmasını beklediğimiz işi yapıyor, ele aldığı kişilerin özel hayatlarını belirleyen nedenselliklerle yaşadıkları toplumun onları çevreleyen nedenselliklerini birbirine bağlıyor ve genç cumhuriyetle Selim Işık'ın birlikte büyümelerini anlatıyor. Ancak, belirlinedensellikler, Selim gibi Türkiye'nin de yolunu kesiyor. Bu kesilmenin Selim'de ortaya çıkan sonucu intiharsa Türkiye toplumunun da yukarıda değindiğim zevksizlikler cisimleşiyor ve bunların sonucunda da Türkiye de içinde yaşayanları boğan, çarpıtan, engelleyen bir oluşum haline geliyor. Bir tutunamayanlar ülkesi oluyor.

Şimdi, biraz da ölüşüyle yarım kalan, Oğuz Atay'ın çok daha farklı bir yanını ortaya koyan "Eylembilim" kitabına göz atalım: Gerek içeriğiyle, gerekse şekilsel özellikleriyle bütün eserlerinden ayrıdır ve 12 Mart dönem roman özelliklerini taşır. Oğuz Atay hakkında bir yargıya varırken kesinlikle göz önünde bulundurulması gereken ve onu bireycilikle suçlayan eleştirilere yanıt veren bir eserdir. Atay, bu kez eleştiri oklarının yanında toplumun içinde bulunduğu buhranlı dönemi de taşımıştır eserine. Bu kanlı, kavgalı dönemi anlatırken, hiç eleştirmedeği kadar eleştirmiş, sosyal problemlere değinmiş, Tutunamayanlar'dan daha fazlası olduğunu göstermiştir. O Tutunamayanlar olduğu kadar, Korkuyu Beklerken'dir de, Tehlikeli Oyunlardır da, Bir Bilim Adamının Romanı'dır da... (Yıldız Ecevit'in Sözleri, Selim Işık, Hikmet Benol, Turgut Özben Bu konuşmayı hazırlarken başvurduğum kitap, dergi gibi kaynaklardan biri olan Temrin Dergisindeki bir yazarın sözleriyle sonlandırmak istiyorum konuşmamı: "Tutunamamak... Tutunmaya çalışmak... Yalnızlıklarla dolu dünyada öksüz kalmak... Yalnızların sayısını artırmak... Bir yalnız da sen olmak... Hangi birisi üzerinde duralım? Yalnızlık üzerinde mi? Gitmek ya da kalmak ya da kendine ait bir yer bulamamakta mı? Birkaç hali tek cümleye inci gibi dizmek mahareti... Bilemiyorum, nasıl bir enerji bir anda bu kadar oku atmayı becerebilir? Ve hangi ruh hali on ikiden vurulmak için hazırda bekleyebilir?

Ayşe Kulin 42. yapıtı “Aylardan Kasım Günlerden Perşembe” romanıyla okurlarına ulaşır. Yazar bu romanında Atatürk’ün çocukluğunu, gençliğini, okul ve askerlik yıllarını, Dolmabahçe Sarayı’nda geçen hastalık günlerini, ölümünü anlatır. Mustafa, düşleri olan bir çocuktur. Annesi Zübeyde Hanım’ı, komşusu Fazıla Teyze’yi onların üzerindeki etkilerini yansıtır. Hafızlığı istemeyince annesinin üzüntüsünü, babası Ali Rıza Efendi’nin onu Şemsi Efendi Okulu’na yazdırmasını, Fatma Molla Mektebi’nden kurtulmasını unutamaz. Kardeşi Makbule, komşu oğlu Nuri de yaşamında önemli yer tutar. Babası ölünce, dayısı Hüseyin Efendi’nin Selanik’teki çiftliğinde kalır. Babasının dürüst oluşu nedeniyle ticaretle tutunamadığını, işsiz kalıp sıkıntı çektiğini öğrenir. Askeri Rüştîye sınavını kazanır ve adının önüne Kemal adının eklenmesine, üniformayla annesine gidişine sevinir. Annesinin haber vermeden Ragıp Bey’le evlendiğini duyunca üzülür. Manastır’da parasız yatılı okur ve Harbiye’deki öğrencilik yıllarında siyasete karışır. 2. Abdülhamit devrinde yasak ve baskı vardır, bir şey yapmak isterler arkadaşlarıyla, gazete çıkarırlar. Şam’a atanır. Sonra Sofya’ya askeri ateşe olarak gönderilir. Sınıf arkadaşı Enver, onu yakınında istemez. Sofya, bakımlı bir Avrupa kentidir. Orada Bulgar Savunma Bakanı’nın kızı Dimitrina’ya âşık olur. Arkadaşı Fethi Okyar da oradadır. Rumeli’de kalkışma olunca çağırılırlar ve Mustafa Kemal bir daha sevgilisini göremez.

Atatürk“Işığa doğru bir su gibi akar”

Atatürk, Savanora’dan Dolmabahçe Sarayı’na getirilir. Yazar, onun ağzından yaşamını, düşlerini ve gözlerinin önünden geçen geçmişini yansıtır. Boğaz manzarasını izlemeyi sever. Yaveri Kılıç Ali ve eşi Füreya, Muzaffer ve Salih Bozok yanındadır. Siroz olduğunu öğrenir. O güne değin yaptıklarını ve Hatay sorununu düşünür. Sürekli “iç sesiyle” konuşur. Çok çocuklu bir babadır Atatürk. Evlat edindiği sekiz çocuğu vardır. Yazar bize onları ve kadınları olan Fikriye ile Latife’yi, Corinne ile Madam Bauer’i de tanıtır. Latife’nin İngilizce, Almanca, Fransızca bilmesinden yararlanır. Onun Türk kadınına örnek olacağını düşünür. İki buçuk yıl süren evliliğinin sona ermesine üzülür. Kurtuluş Savaşı’nın kahraman kadınlarını da unutamaz. Bandırma Vapuru’yla Samsun’a çıkışı, savaşın kazanılması, Cumhuriyet’in ilanı, borçların Avrupa’ya ödenmesi, yaptığı devrimler cılgın düşler olarak geçer gözünün önünden. Mudanya ve Lozan’da İsmet İnönü’nün başarılarını unutamaz. Mudanya Antlaşması onun için ilk zaferdir. Cumhuriyet’ten sonra yurdunun barış içinde yaşamasını savunur ve sanatla yaşamayı seçer. Çocukluk arkadaşı Nuri Conker’i öz kardeş bilir. Doktorundan bir hafta izin alıp ayağa kalkar, acılar çekerek Hatay’a gider. Barış yoluyla, oylamayla kazanılır Hatay. Cumhuriyet’i de Türk gençliğine emanet eder. Yurtta barış dünyada barış” diyerek barışı savunur. Yazar, onun tedavi öncesi Bursa’ya gidip eğlendiğini, Sarı Zeybek’i coşkuyla oynadığını vediz vurarak “Hayata meydan okuduğunu” (s.162) belirtir. Son zeybeği, son dansıdır Atatürk’ün. Perşembe günü “Işığa doğru bir su gibi akar.” (s.171) Aylardan Kasım, günlerden Perşembe’dir.

Yazar Ayşe Kulin, “Aylardan Kasım Günlerden Perşembe” romanında Atatürk’ün yaşamını akıcı bir dille anlatır. Gençlerin Atatürk’ü daha iyi tanıyabilmeleri için önemli bir yapıt kazandırır yazınımıza.

(*) Aylardan Kasım Günlerden Perşembe-Ayşe Kulin, Roman, Everest Yayınları, Ekim 2025, 176 s.

Hasan Akarsu

Ozan, yazar Döndü Açıkgöz 1959 Bartın-Ulus doğumludur. Şiir, deneme, anı yapıtlarıyla tanınır. 2023’te arkadaşlarıyla birlikte Mor Safran Kültür Sanat dergisi çıkarmaya başlar ve aynı adla bir dernek kurup çalışırlar. “Atatürk’ün Kızı” yeni deneme-anı yapıtıdır ve Safranbolu, Karabük çevresindeki sanat etkinlikleriyle ilgili yazıları ve çocukluk anılarını kapsar. Önsöz yazısında, “Kendi içinde kaybolduğunu anladığında” yazarak kurtulduğunu, çok söz yerine az sözü seçtiğini, kendi yüreğini sevdiğini, içindeki yalnızlık ölmesin diye yazdığını vurgular.

Yazar, her şeyden önce Atatürk’ün Kızı olduğunu, Atatürk’ün sağladığı kolaylıklarla bugünlere geldiğini anımsatır. “Atatürk’ün kızı olmak, bir soy değil, bir sorumluluktur” der. (s.9).Çocukluğunu, yaşadığı köyünü, dedesini, anneannesini unutamaz. Trabzon Atatürk Köşkü’nü gezdiğinde duygularını yansıtırken, bugün yaşanan kadına şiddet olaylarını kınar. Atatürk devrimlerine, laikliğe sahip çıkılması gerektiğini belirtir. “Kimliğim yurt yurt gezmektedir” derken de yurt sevgisini, anılarını şiirsel bir dille anlattığı gözlenir. İnsan yaşamında eğitimin önemini belirtirken gerçeğin ozanın aynası olduğunu bilir.

Kentleri sanat etkinlikleriyle güzelleştirmek

Döndü Açıkgöz, yaşadığı yerlerde sanatı sevdirmek için elinden geleni yapar. 2013’te onu Devrek Baston Şenliği’nde sanatçı arkadaşlarıyla görürüz. 23-28 Temmuz 2019’da yapılan 30. Uluslararası Devrek Baston Şenliği de ağırlanan sanatçılarla önemli izler bırakır. Yazar, H. Kalyoncu, Abdülkadir Budak, Bedri Karayağmurlar, Halil İbrahim Özcan, İbrahim Tığ, Ahmet Telli, Lütfiye Aydın, Ayşe Sarısayın, Mehmet Erte, Kürşat Coşgun vb. sanatçılarla buluşmanın sevincini yansıtır. Çocukluk anılarına değinirken “Her çocuk, anne, babanın not karnesidir” der (s.62). Karabük kentini, “Cumhuriyet’in ilk çocuğu” olarak görür. 1937’de temeli atılan Karabük Demir Çelik Fabrikası’nın yurdumuz için önemini bilir. “İnsan en çok kendinden yorulur”, “İnsan bazen insan olmaktan yorulur” derken de sıkıntılarını anımsatır. 2024’te Mor Safran Kültür Sanat Derneği olarak gerçekleştirdikleri Şiir ve Müzik” etkinliğini, Karabük ve Safranbolu’daki kültür sanat etkinliklerini katılımcı sanatçılarla birlikte anlatır. Şiir İstasyonları Programı’nı, Karabük Tren Garı’nda yaptıkları gibi Zonguldak’a da giderler. Safranbolu’nun Ilbarıt köyünde yaşayan Ressam Recai Demirsöz’ü dernek olarak ziyaret ederler. Yazar köyün doğasını yansıtırken Tekirdağ’da da valilik yapan Cemalettin Sevim’in Karabük Valisi olarak köydeki müzeye katkı sağladığını belirtir. Karabük Belediyesi’nin düzenlediği “Kitap Günleri”nde onlarca sanatçının bir arada olması ayrı bir “Sanat Rüzgârı” estirir.

Ozan, yazar Döndü Açıkgöz, çevresindeki sanat etkinliklerini düzenlerken, etkinliklere katılırken“ Atatürk’ün Kızı” olmayı hak ettiğini kanıtlar. Taşra kentlerindeki ozanların sıkıntılarını da yansıtır.

(*) Atatürk’ün Kızı-Döndü Açıkgöz, Deneme-Anı, Tunç Yayıncılık, Şubat 2026, 128 s.

“YABAN ERİĞİ AĞACININ ANILARI” (*)**Hasan Akarsu**

Ozan, yazar Ramazan Teknikel, 1955 Adıyaman-Besni doğumludur. 1977’den bu yana yazı ve şiirleri çeşitli gazete ve dergilerde yayınlanır. Öykü ve şiir kitaplarının yanında çocuk kitaplarıyla da ilgi çeker. “Yaban Eriği Ağacının Anıları” yeni çocuk öykülerinden oluşur. Kitabı resimleyen Emre Sarıçam 1989 Adana doğumlu olup resim yapmaya tutkuyla bağlıdır. Kitaptaki resimlerde ne denli özenli olduğu görülür.

Ramazan Teknikel doğa tutkunu bir ozan, yazar olarak yaşadıklarını, gözlemlediklerini çocukların diliyle yansıtmakta çok başarılı olduğunu kanıtlar. Hayvanları, bitkileri, kısaca doğayı konuştururken çocukların ilgisine odaklanır. Yaban eriği, bir dağ eriğidir ve patika yolların çevresinde yetişir. Kendisine “Çakal eriği” denmesini istemez. Ekşiliğini kabul eder ve can eriği olmaya can atar. Altında oturan yorgun yolcuları, dallarına konan keklükleri, serçeleri, leylekleri de sever. Yalnız avlanmak için gelen avcılarını sevmez. Bir amca gelip bir dalına can eriği aşısı yapınca da sevincine diyecek yoktur. Çevresinde olan her hayvanla bu sevincini paylaşır ve onların dediği gibi can eriği olduğunda kimseye yukardan bakmayacağını söyler. İlkbahar gelince çiçek açar, çiçeklerine konan arıları, altına gelen boyalı kaplumbağayı, tavşanı sever. Tilkinin tavşanı yakalamak için yaptığı kurnazlığı anlar ve onu tavşandan uzaklaştırır. Aşısı tutunca mutlu olur. Yapraklarına uzanan keçiden korkar. Keçi deneyimli olduğu için aşıyı yaprağa uzanmaz ve ona akıl da verir ki aşı yerinin çalıyla sarılmasını önerir. Aşı yapan amca denetime gelince de aynı şeyi söyler ve aşıyı korumaya alır.

Yaban eriği ağacının düşleri

Yazar, doğadaki olayları, hayvanları yaban eriği ağacının gözlemleriyle tanıtır. Çocuklara hayvan ve doğa sevgisini sezdirebilir. Dallarına yuva yapan iki serçenin yavrularını uçuruşunu izler. Leyleklerle konuşur. Yalnız kalmadığına sevinir. Bir yıl sonra can eriği olacağını muştular tüm canlılara. Dolu yağınca yemişlerinin bozulacağından korkar. Aşısına zarar olmadığına sevinir. Altına sığınan yolcularla dertleşir. Evden kaçıp gelen iki kedi de konuğu olur. Suti ile Piko, dışardaki kedilere özenip evden kaçarlardı ve doğayı, dışarıyı tanırlardı. İki karga da ilerlerde bu dallara yuva yapacağını söylerken yaban eriği ağacı onlara tilkiye nasıl aldandıklarını anımsatır. Kargalar ise artık akıllandıklarını, tilkinin sözlerine kanmayacaklarını söyler. Kaplumbağa, sahibinin bahçesinden üzüm yediği için taşlanır ve bahçeyi terk edip yaban eriği ağacına komşu olur. Yakın bir yerde kış uykusuna yatar. Onu seven bahçe sahibinin kızı Mine aramaya gelir ve kış uykusuna yattığını öğrenince görmek için ilkbaharı bekleyeceğini anlar. Leylekler göç eder. Yaşlı bir kadın elinde sopasıyla tavuğunu kaçırarak tilkiyi arar, yaban eriği ağacına da sorar. Kış gelir, yaban eriği ağacı yalnız kalır, yaprakları dökülür ve caneriği olacağı günü düşler, heyecanlanır.

Ramazan Teknikel, Yaban Eriği Ağacının Anıları yapıtında doğayı, hayvanları ve bitkileriyle çocukların dünyasına uygun olarak yansıtır. Doğayı insanlarla konuşturur ve sevgi dilinin sıcaklığını duyumsatır herkese.

(*) Yaban Eriği Ağacının Anıları- Ramazan Teknikel, Çocuk Öykü, İnkılâp Çocuk Yayınları, 2025, 64 s.

Psikolog, psikoterapist ve yazar Tuğçe İsiyel, 1986 İstanbul doğumludur. Deneme, eleştiri yazıları ve birçok kitabı olan yazar, "Parçalı Bulutlu" adlı deneme yapıtıyla 2023'te Vedat Günyol Jüri Özel Ödülü'nü kazanır. İçinde yirmi denemenin bulunduğu yapıtta çeşitli konulara değinerek ilgi çeker. Bozcaada'da yaşamının kaygılarını, zevkli yanlarını, yalnızlığı, Ada'ya geliş gidişlerin zorluğunu, sığınma duygusunu, lodos ve poyrazla yaşamayı anlatırken "Bu kitabın içinde hava var, su var, toprak var" der. "Bir Adanın Kışını Susmak", geçmişi anımsamak, aylı gecelerde balıkçıların kalamara çıktığını gözlemek, bağbozumu şenliklerine katılmak heyecan verir. Yeni olana alışmanın, şarap yapmayı izlemenin, ay karanlığında dolaşmanın tadını duyumsatır yazar. İnsanın, geleceğini içinde taşıdığını vurgular. Yazın sonu, mevsim dönüşüdür, şarap zamanıdır, kış hazırlığı yapılır. Bağ evlerinin güzelliğini, üzümün iki kez doğduğunu belirtir. Adada yaşayıp bahçelere özenmemek olmaz. Başkasının bahçesinde çiçek yetiştirmeye tanıklık ederken bahçeden yaşam fışkırdığını da gözler. Doğanın insanı sakinleştirdiğini belirtirken Antik Yunan'da felsefenin açık havada yapıldığını da anımsatır. Çocukluğunun Ankara bahçesini sever ve bahçenin ölümle, yaşamla somut bir bağlantısı olduğunu belirtir.

Yazar, sabah ışığının insanı uyutmadığını söylerken bağ bakımının ayrıntılarına, üzüm, incir, zeytin ve narın kutsallığına da değinir. Bağda sabrı öğrenir insan. Babaanne ve dedenin eski fotoğrafı yazarı şimdiki an'a yabancılaştırır. Geçmişin, şimdinin mayası olduğunu belirtirken doğayla ilgili önemli yorumlar yapar. İnsanın, eşyanın, zamanla yıprandığı gerçeğini vurgular. Harita bilgisine ilgi duyan yazar, adalara meraklı olduğunu gösterir. Akdeniz'in tüm kıtaların buluşma noktası olduğunu söyler. "Ada ruh hali, düşünme hali"dir. Adada yaşamının biraz da ölmek olduğunu belirtir. "Adalara gidilmez, Adalara dönülür" der (s.59). Yazara göre göçler, sıra özlemidir. Göçmenlikte hep eksik kalış vardır. Okuduğumuz kitapların bizi ele verdiğini, insanın en çok kendinden göç ettiğini söyler. İnsanın iç dünyasının eşyalarla kurduğu ilişkiyle belirlendiğini, eşyanın insana tanıklık ettiğini vurgular.

İnsan, kocaman bir gökyüzü

Yazar, kitaplık mimarisini düşünürken, kitabın süs eşyası olarak konmasını kınar. Kitap okunurken çizilen yerlerin başka bir okuyucuyu nasıl etkileyeceğine değinir. Deneme yazılarında yazının nereye evrileceğinin bilinmediğini söyler. Kitapların özgürlük ve tutsaklık verdiğini vurgular. Yaptığı gezilerde, Nepal yolculuğunu anlatırken, gezinin insanın içsel eksikliğini tamamladığını, gezgin olmanın önemli olduğunu belirtir. Bir yıl önce gezdiği kentin savaşıyla yerle bir edilmesinden sonra savaşın, insanları ve öykülerini de yerinden ettiğini anımsatır. Bir çiçeğin "çıt" diyen açılma sesinden hareketle insanın da "çıt" açılma sesinin, kırılma an'ının olduğunu belirtir. Ona göre "ateş" Simurg'dur, ateş eğiticidir. İlkel topluluklar bile ağaca saygı duyarken bugün ağaçları kesilen köylülerin direnişleri umut verir. Zeytin ağacını çocuğu gibi gören insanlar oldukça yaşam güzeldir. Yazar, doğayı çok iyi gözetler, inceler, doğadaki dengenin bozulmaması gerektiğini belirtir. Işığa tutkundur ve ışık varsa renk, gölge ve şenlik olacağını söyler. "Parçalı Bulutlu" gökyüzünün, havanın bizi güneşin yakıcılığından koruduğunu belirtirken insanın da bulutlu ve güneşli halleri olduğunu vurgular: "İnsan hem parçalı, hem bulutlu. Çünkü insan, ancak gökyüzünün altında insan. Hem de insan, kocaman bir gökyüzü" der (s.148).

Yazar Tuğçe İsiyel, "Parçalı Bulutlu" adlı deneme yapıtında, doğaya, insana, fotoğraflara, haritalara, kitaplara, ateşe, ağaçlara, kısaca her şeye bakar ve görüşlerini içtenlikle yansıtır.

(*) Parçalı Bulutlu-Tuğçe İsiyel, Deneme, Everest Yayınları, Şubat 2026, 148 s.

FUAR ÇAĞI**HİKMET KURTER**

Okullarda ağlar nasıl belletilir? İlkçağ, ortaçağ, yeniçağ, yakınçağ olarak değil mi? Her birinin başlangıcı, bitişi bir olaya bağlanır. şimdi yakınağın içinde bulunuyoruz. Gelgelelim, yüzyılımızda insanlar her olaya “ağ” adı yakıştırmaya pek düşkünler. Atom bombasıyla, “Atom ağı”nı, uzay yolculuğuyla “Uzay ağı”nı başlattılar. “Elektronik ağı”, “İletişim ağı” daha güncel ağlar... şimdiki çağların geçerliliği on yıl, beş yıl hatta bir yıl bile sürmüyor.

Bir de benim yakıştırmam var: “Fuar ağı”

Düşünceme katılırsınız, katılmazsınız o ayrı konu, ama hafta geçmiyor ki bir yerde bir fuar açılsın. Fuarın biri bitiyor, biri başlıyor.

Bir gece, televizyonun kapanış haberlerinde yeni açılan, “temizlik gereçleri” fuarının görüntülerini izledim.

Ertesi sabah, alacakaranlıkta sokağa fırlayıp fuarın kapısına dayandım. Kapılar açılır açılmaz yıldırım hızıyla içeri daldım. Aradığım yeri bulduğumda biraz iim burkularak, bir dolu erkekle aynı görüşü paylaştığımı anladım.

Adeta uçarcasına gelerek önünde dikildiğimiz sergide, beline kadar suya gömülmüş, dışarıda kalan bölümü köpüklerle örtülü bir geç kız durmaksızın yıkanıyordu.

Temizleme ürününün tanıtımı için yaptığı iş, geç kıza ne denli doğal geliyorsa, onu izlemek de bize o denli doğal geliyordu.

Bir fuar düşkünü, giderek bir fuar sayrısı olmam anlattığım olayla başladı. İşyerine geç gelip erken gidiyordum. İşlemlerde yaptığım yanlışlıklar bağışlanır cinsten değildi. nce alışma arkadaşlarımla hoşnutsuzluğuyla karşılaştım. şefim ve

(46)

müdürüm onlara katılmakta gecikmedi. Bana verilen öğütler yarar sağlamayınca uyarı, kınama cezaları kısa süreli işten uzaklaştırmaya dönüştü.

Sonunda işten çıkarıldım.

İlk günler, özgürlüğün esrikliği, birikmiş bir miktar paranın rahatlığıyla fuarlardan çıkmadım. Eve incik boncuk, olta, yumurta karıştırıcısı, naylon leğen, diş fırçası, anahtarlık gibi çok gerekli ürünler taşıyordum.

Paralar suyunu çekince ayılmak zorunda kaldım.

Aldıklarımı gerisingeri satma evresi başladı.

Sonra sıra ata kalıtı eşyalara geldi. Büyükbabamdan kalan köstekli saat, gramofon, sağından solundan samanlar pırtlamış koltuk takımı, baştan ayağa pirinç karyola birer birer eskici dükkânındaki yerini aldı.

Bu arada paramı idareli kullanmayı da öğrenmiştim. Günde bir öğün yemek yiyordum.

Hazıra dağ dayanmaz, derler. İşim yok... Bir yerden gelirim yok... Satıp savılacak bir şeyim de kalmayınca, umarı yemeği bir öğün daha eksiltmekte buldum.

Artık bitki-adam olmuşum. Yalnızca su içiyor, oksijen gereksinimimi de parklarda dolaşarak karşılıyordum.

Bir gün parkta otururken, yanımdaki adamın okuduğu gazetede gözüme bir duyuru ilişti: “Besin fuarı”

Duyuruda, fuara katılan kuruluşların ürettikleri besinlerden örnekler sunacakları da belirtiliyordu. Demek ki açlığa bir hafta ara veriyordum.

Üstüme başıma çekidüzen verip fuarın yolunu tuttum. Daha kapıda görünür görünmez sürekli görevlilerden biri yolumu kesti.

(47)

-Ooo, Suat Bey, dedi. Nerelerdesiniz kuzum? Sizensiz fuarların tadı tuzu mu oluyor?

-Çok işlerim vardı da bu sıralar, dedim.

-Olsun canım, ne çıkar bundan? Birazcık zaman ayıramıyor musunuz?

-Neyse ki biraz hafifledi son günlerde. Bu hafta rahatça gelebileceğim.

Amacım, bir an önce yiyeceklerin sunulduğu yere varmaktır.

-Görüşürüz, diyerek yanından sıvıştım.

Salona giremedim. Girişin ağzına bir kurdele gerilmişti. Kokteyl veriliyordu. Kurdelenin ardında görevli aşçılar, üretici firmaların yağlarından, tuzlarından, konservelerinden hazırladıkları çorbaları, pilavları, makarnaları, yemekleri karıştırıyorlardı. Kepçenin her iniş kalkışı salona mis gibi yemek kokuları yayıyordu.

Bana,

-Dünyadaki kokuların en güzeli nedir? diye sorsalardı.

Yanıtım hiç düşünmeksizin,

-Yemek kokusu, olurdu.

O an benim için bir tabak kızartılmış patates, Leonardo Da Vinci'nin Mona Lisa tablosundan, Beethoven'ın Dokuzuncu Senfonisi'nden daha değerliydi.

Konuklar bir yandan içkilerini yudumluyor, bir yandan da masalardaki mezeleri atıştırıyorlardı. Ben de açlığımı biraz olsun bastırsın diye üzerilerine kürdan batırılmış mezelere saldırdım. Üçünü, dördünü hızlı hızlı gövdeme indirdim. Bakışların üzerime çevrili olduğunu hissedince istemeye istemeye içki bardaklarından birine uzandım. Bir dikişte votka dolu bardağı bitirdim. Votkayı içer içmez midemde bir yangın başladı. Bu kez, yangını söndürmek için sodaya benzer bir bardağa el attım. Meğer o da cin-tonik değil miymiş?.. Votka üzerine içtiğim cin, beni fırtınaya tutulmuş takaya

(48)

benzetmişti. Sağa sola yalpalıyor, ayakta zorlukla durabiliyordum. Gözlerim kurdelede kendi kendime,

-Onur konuğu her kimse, şunu bir an önce kesse de, diye mırıldanırken,

-Vayy, canım kardeşim benimmm! narasıyla üzerime atlayan, beni boş bir çuval gibi silkeleyen birini belli belirsiz ansıyorum.

Şu an bulunduğum sayrılarevinde öğrendim. Son bulanık sahnenin kahramanı, çocukluk arkadaşım Mahmut'muş.

Mahmut'un getirdiği akasyalar, çiçeklikte dipdiri duruyor. Burada ben de canlılık kazandım. Çıkarmaları an sorunu. Yalnız...

Yarın, "Sağlık gereçleri" fuarı açılıyor.

Sayrılarevinin tüm görevlileri, çeşitli bölümlere satın alınacak gereçleri saptamaya çalışıyorlar.

Bir hafta süresince gözlerine ilişceğimi sanmıyorum.

YENİDEN TÜRK DİLİ DERGİSİ

Yazınımız, ekinimiz, uygarlığımız, dilimiz, için bakıma özene
görevli dergi

Yeniden Türk Dili Dergisi: Dil ve yazın; şiir, öykü, deneme,
eleştiri, günlük, düşün, ekin dergisi

Kurucu İyesi, Sorumlu Müdür ve Genel Yayın Yönetmeni:
Sencer Karacalıoğlu

E R İ Ş İ M Sencer Karacalıoğlu: 0 505 985 40 55

Sencerkaracalioglu2002@gmail.com

Danışma ve Yazı Kurulu: Prof. Dr. Ömer Demircan, Okan Baba,
Prof. Dr. Süreyya Ülker

Teknik Danışman : Boğaçhan Orhan Boran Kapak düzenleme:
MUSTAFA AZİZ DURMUŞ (azizdijital@gmail.com)

Bu dergi, yabancı sözcüklerin yerine olabildiğince Türkçelerini
koymayı görev bilir. Başka bir yerde yayınlanmış yazılar
dergimizde yayınlanmaz. Alınan yazı kesinlikle geri verilmez.
Dergide yayınlanan yazıların her türlü sorumluluğu
yazarlarındandır.

Yeniden Türk Dili Dergisi,yayınlanan yazılara telif ücreti
ödemez. DERGİMİZ ÜCRETSİZDİR
